

TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TASARIM ANA SANAT DALI
SANAT TASARIM YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESER ÇALIŞMASI

**BİR SÜREÇ OLARAK SANATSAL YARATIMIN
ZEN DİSİPLİNİ VE KUANTUM TEORİSİ İLE
İLİŞKİLENDİRİLMESİ**

**DENİZ ILGAZ
10715005**

DOÇ.RIZA KURUÖZÜMCÜ

İSTANBUL
2012

D.ILGAZ	BİR SÜREÇ OLARAK SANATSAL YARATIMIN ZEN DİSİPLİNİ VE KUANTUM TEORİSİ İLE İLİŞKİLENTİRİLMESİ	2012
----------------	--	-------------

ÖZGEÇMİŞ

1966 Ankara doğumludur. Anadolu Üniversitesi GSF Heykel Bölümü'den 2010 yılında mezun olmuştur. Halen Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tasarım YL bölümünde eğitim görmektedir.

ÖZ
BİR SÜREÇ OLARAK SANATSAL YARATIMIN
ZEN DİSİPLİNİ VE KUANTUM TEORİSİ İLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ
DENİZ ILGAZ
Temmuz/2012

Metin; Zen Disiplini, Kuantum Teorisi ve Sanatsal Yaratım sürecinin ortak noktaları olan “Makro ve Mikro Doğa” kavramının yorumlanmasından yola çıkarak hazırlandı. Metnin ilk bölümünde; Zen Disiplini’nin tarihi ve ilkelerine, ikinci bölümde ; Kuantum Teorisi’nin tarihine ve teoriyi oluşturan önermeler bütününe ve üçüncü bölümde ise Yaratım kavramının nedenlerine ve Yaratım sürecine değinildi. Metnin son iki bölümünde ise Zen Disiplini, Kuantum Teorisi ve Sanatsal Yaratım konularında yapılan araştırmalardan elde edilen bulguların karşılıklı değerlendirilmesi ve sonuç bölümü yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler : Boşluk, Atom-üzeri ve Atom-altı, Determinizm, Sezgi, Döngü, Olasılık, Kaos,Düzen

ABSTRAC
THE RELATIONSHIP BETWEEN ZEN DICIPLINE,QUANTUM THEORY
AND ARTISTIC CREAIVITY
DENİZ ILGAZ
July/2012

Text the Zen discipline, Quantum Theory and the common points of the process of artistic creation, the "Macro and Micro Nature" Based on the interpretation of the concept was prepared. In the first part of the text, history and the principles of Zen Disiplini'nin, the second chapter, Quantum Theory of propositions that make up the history and theory, and the third part, the whole concept of creation and the creation process of the reasons mentioned. Zen Discipline of the last two chapters of the text, Quantum Theory and the mutual evaluation of the findings obtained from research on artistic creation and the result is division.

Keywords: Space, subatomic, atomic Determinism, Intuition,, Probability, Chaos, Order

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ

İNGİLİZCE ÖZ

ÖNSÖZ

İÇİNDEKİLER

EKLER

1. ZEN DİSİPLİNİ	1
1.1 Zen'in Tarihi	5
1.2 Zen Yolu(Tao)	6
1.3 Zen'in İlkeleri	11
1.3.1 İndeterminizm	11
1.3.2 Sezgiye dayalı içgörü	12
1.3.3 An'lık Oluşum	13
2. KUANTUM TEORİSİ	14
2.1 Kuantum Teorisi'nden Önceki Evren Sistemleri	15
2.1.1 Aristoteles'in Evren Anlayışı	15
2.1.2 Kopernik ve sonrasındaki Evren Anlayışı	15
2.1.3 Descartes ve Isaac Newton'nun Evren Anlayışları	16
2.1.3.1 Descartes'in Determinist Evren Anlayışı	16
2.1.3.2 Isaac Newton'un Evren Anlayışı	17
2.1.4 Einstein'in Görelilik Kuramı	18
2.2 Kuantum'a Giriş ve Atom-altı Evren	19
2.3 Kuantum Teorisi'nin İlkeleri	20
2.3.1 Disipatif Sistem	20
2.3.2 Belirsizlik İlkesi	21
2.3.3 Rastgelelik	23
2.3.4 Bağlamsalcılık	24
2.3.5 Belirliş	25

2.3.6 Saklı Değişken(Doğanın “Belirsiz Düzen” İçeren Davranışı)	26
2.3.7 Kaos ve Düzen	26
3. SANATSAL YARATIM KAVRAMI VE	
YARATIMIN NEDENLERİ.....	28
3.1 Yaratım Kavramı ve Olasılık.....	28
3.2 Yaratım Kavramı ve Sezgi	29
4. ZEN DİSİPLİNİ, KUANTUM TEORİSİ VE SANATSAL	
YARATIM KAVRAMI ARASINDAKİ ORTAK NOKTALAR	35
4.1 Zen Disiplini ve Kuantum Teorisi Arasındaki İlişkiler.....	35
4.1.1 Zen Disiplini’ndeki “Boşluk” kavramı ile Kuantum Teorisi’ndeki “Kuantum Vakumu” Kavramı arasındaki İlişki.....	36
4.1.2 Zen Disiplini’ndeki Zihin Beden Bütünlüğü Kavramı ile Kuantum Teorisi’ndeki Atom-altı ve Atom-üzeri Kavramları Arasındaki İlişki	36
4.1.3 Kuantum Teorisi’ndeki “Belirsizlik “ kavramı ile Zen Disiplini’ndeki “Şimdi” Kavramının İlişkilendirilmesi.....	37
4.2 Kuantum Teorisi ve Sanatsal Yaratım Kavramı	
Arasındaki İlişkiler.....	37
4.2.1 Kuantum Teorisi’ndeki Rastgelelik kavramının Sanatsal Yaratım ile İlişkilendirilmesi	38
4.2.2 Kuantum Teorisindeki Bağlamsalcılık Kavramının Sanatsal Yaratım ile İlişkilendirilmesi.....	39
4.2.3 Kuantum Teorisi’ndeki Belirli kavramının Sanatsal Yaratım ile İlişkilendirilmesi.....	39
4.3 Zen Disiplini ve Sanatsal Yaratım Arasındaki İlişkiler	40

4.3.1 Zen Disiplini'ndeki Boşluk Kavramının SanatsalYaratım ile İlişkilendirilmesi	40
4.3.2 Zen Deneyimi'ndeki "Bilinçsizlik" (Empty Mind) Kavramının Sanatsal Yaratım ile İlişkilendirilmesi	42
5. Zen Deneyimi Kuantum Teorisi ve Sanatsal Yaratım Kavramları Arasındaki İlişkilerin Toplu Değerlendirilmesi	44
6. Sonuç	48
6.1 Zen ve Yaratma Durumu.....	48
6..2 Kuantum Bütünlük (Holizm) ve Yaratma Durumu.....	52
6.3 Kuantum Sıçraması ve Kuantum Vakum'undan beslenme.....	53
6.4 Yapılan Araştırmanın Işığında Varılan Sonuç.....	55
7. 'Bir Süreç Olarak Sanatsal aratım'ın Zen Disiplini, Kuantum Teorisi ile İlişkilendirilmesi' Konusunda HazırladığımTez Araştırması kapsamında Hazırladığım "Schrödinger'in Huysuz Kedisi " İsimli Proje'ye İlişkin Açıklama	51
6.1 Schrödinger'in Kedisi ve Zen İlişkisi	57

Kaynakça

Ekler

Özgeçmiş

ÖNSÖZ

Değer bulup okumak isteyen her kişi içindir.

Zen Disiplini

Tezin bu ilk bölümünde öncelikle şunu belirtmeliyim ki 'Zen Disiplini' başlığı altında bilgi aktaracağım kavram; Budizm ile birlikte incelenmiş ve inceleniyor olsa bile din veya felsefe kavramlarından farklı bir içeriğe sahiptir.

Başlangıçta Zen'i araştırırken yoluma çıkan 'Koan' ⁽¹⁾ lar bana; Zen'i birebir açıklamanın dışında , basit, saçma ve derin bir dille aktarmayı öğretti. Bu nedenle Zen'in akademik bilgi olarak ele alınacak tarihinin yanında açıklaması kısaca şöyledir;

Elinizde bir yemek tarifi olduğunu varsayın. Diyelim ki bu tarif şu bileşenlerden oluşsun.

200 gr. Kayısı

100 gr. Adaçayı

100 gr. Ceviz içi

1 paket Makarna

½ paket Krema

1 tutam Karabiber

1 tutam Tuz

1 tutam Fesleğen

Şimdi halen eğitimini aldığımız 'Batı' lı düşünce, bize bu bileşenlerden yapılacak yemeğin tarifini vermemizi ve bileşenlerden oluşan yemeği nitelememizi isteyecektir. Yani makarnayı kaç dakikada haşladığımızı, tuzu, karabiber'i, ceviz içini, kayıyı ve kremayı ekleme sürelerimizi belli kurallar ve maddeler halinde görmek isteyecektir.

(1) Koan : Paradoksal muamma olan ve bilmece tarzındaki sorular.(**Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi, 2007,(11):119-135**)

Zen Disiplini'nin bu yemeğe nasıl baktığına gelince; yemek tarifi sadece malzemelerden ibaret kalacaktır. Hatta malzemelerin an içinde değişmesi veya fesleğenin yerine nane gelmesi de mümkündür. Zen Disiplini'nde yapılacak bir yemeğin kurallı ve dakikalı maddeleri yoktur. Sadece malzemeleri vardır ve onların da her an değişebileceği ve o anda yapılacak yemeğe göre niteleneceği varsayılır. Kısacası iyi bir Zen makarnası tanımsız, şablonsuz, kalıpsız ve kuralsızdır.

Allan Watts'ın görüşüne göre "...Zen Budizm, çağdaş batı düşüncesinin şekilci sınıflandırmalarından hiçbirisine uymayan bir yaşam görüşü ve yoludur. Bizim için neredeyse bilginin tamamı bir Taocunun "Kalıplaşmış" diye isimlendireceği bir bilgidir. Çünkü kelimelerle matematiğin veya müziğin sembolleri gibi başka bazı kalıplaşmış işaret sistemleri ile tasvir edemediğimiz bir şeyi gerçekten bildiğimizi kabul etmeyiz. Bu tür bilgi kalıplaşmış bilgidir. Çünkü iletişimin kuralları, üzerine varılan toplumsal fikir birliğinden ortaya çıkar" (Watts, 1998 a,19)

Alan Watts'ın yukarıda açıkladığı nedenlerle Zen, günümüzün bilgi kalıpları ile davranan ve kurallı yaşayan insanı için anlaşılabilir bir doğu geleneğidir. Bunu bir başka örnekle açıklamak gerekirse; genel geçer olarak aldığımız eğitim şu cümle gibidir.

'Yolda yürüyorum, düşünüyorum'

Zen ise şu cümle ile cevap verir ;

'Yolda olmak , düşünmek'

Bu iki cümle arasındaki en temel farklılık kişinin bir birey olarak eylemlerini nitelendirme ve onlara zaman ve fiil yükleme zorunluluğundan oluşan ve 'dil' ile birlikte gelen 'bilgi kalıpları' dır. Zen'in bilgiye baktığı noktada kalıplar sadece an'lık görüntülerdir ve anlık görüntülerin belirsizliği nedeniyle nitelenemezler.

Bunu şöyle bir örnek ile de açıklamak mümkündür; diyelim ki bir aynadan kendimize bakıyoruz. Ayna karşısında gördüklerimiz (biz ve çevremizde bulunanlar) sürekli bir değişim içindedir. Aynaya baktığımız bir önceki dakika, kendisini izleyen

bir sonraki dakikanın aynısı değildir. Biz bir önceki dakikada kalan görüntüyü nitelemeye, kavramlaştırmaya, kurallı hale getirmeye ve şablonlar yaratmaya çalışırken o görüntünün yerine bir başka görüntü gelmiştir. Kısacası tanımlamaya

çalıştığımız görüntü ‘şimdi’ den çıkıp geçmiş olmuştur ve bu durumda tanımlanamaz haldedir. Çünkü o an’ın tüm nitelikleri sadece aynaya bakana yansıyan bir görüntü olarak gelip gitmiştir.

Lao-Tzu bu anları şu şekilde açıklar; “Tao bulanık ve belirsiz bir şeydir-ne kadar belirsiz! ne kadar bulanık; ama imgeler vardır içinde. Ne kadar bulanık, ne kadar belirsiz ve içinde şeyler vardır. Ne kadar soluk, ne kadar karmaşık. Fakat içinde zihin gücü vardır ve bu güç en doğru olduğundandır ki içinde güven vardır.”(Watts,1998b, 35)

Lao-Tzu’nun burada anlatmak istediği şey Zen’deki ‘belirsizlik’ tir. Bu belirsizlik o kadar belirli bir haldedir ki kendi içinde çelişkili iki kavram gibi gözükse bile zihni karıştıran ya da onu bulandıran belirsizlik olmasından daha çok, zihnin bir anda ve ansızın kavradığı belirliliği anlatır. Daha basit bir açıklama ile; ayna karşısındaki görüntüyü bir an’da kavrarız ve o görüntü biz onu tanımlayamadan kaybolur. Görüntünün kaybolması, görüntünün kuramlaştırılmayacak kadar geçici ve öyle’liğinden kaynaklanır. Burada kullanılan öyle terimi ise; ayna karşısındaki görüntünün ne’liğine ilişkin meraktan çok ona sadece bakmak durumu ile ilişkili bir şeydir. Çünkü insan algısı sorgulamadan baktığı ölçüde bütünü farkına varacak şekilde gelişmiştir. Sezgi ve algı, bir süreç içinde değil ansızın ve tam konsantrasyonla gelişen farkındalıklardır.

Tekrar belirtmek gerekirse bir batılı için sadece bakmak, gerçek anlamda imkansız bir yüklemidir. Çünkü batılıya göre bir şeye bakmak demek; o şeyi tanımlamak veya o şeyi kavramlar ve net veriler olarak açıklamak demektir. Oysa Zen ‘de bakmak; zihnin bakmakta olduğu görüntüye ya da nesneye hiçbir tanımlama öbeği atfetmeden öylece bakıyor olma durumudur.

Allan Watts bakıyor olma durumuna ilişkin şunları söyler; “ Tao büyük bir boşluk gibidir. Müphem gözükür, tanımlanamaz ve idrakimizin çok ötesinde bir yetenek ile dünyayı şekillendiren zekadır. Tao ve alışılmış tanrı düşüncesinin

arasındaki fark budur. Tanrı dünyayı “yaparak” meydana getirir ancak Tao “yapmayarak” meydana getirir.”(Watts, 1998c,38) Bu cümleyi kısaca açıklamak gerekirse; ayna karşında baktığımız görüntü ya da yaptığımız zen makarnası, bir tarife uyamayacak kadar değişken ve onu yakalayıp kavramlaştıramayacak kadar geçici olması nedeniyle “yapılmayarak meydana gelenler” dir. Yine batılı bakış açısı buna kontrol kaybı ya da kontrolsüzlük olarak yaklaşacaktır. Çünkü bir batılıya göre yaptığı eylemlerin ne’liği, nedenleri, şablonları, kuralları ve kuramları o eylemi nitelemenin tek yoludur Aynaya geri dönmek gerekirse gördüğümüz şeyin bir yansıma değil gerçeklik olduğuna inanmamız anlamındadır. “...eğer ortada bir bilme eylemi var ise dilbilgisi kuralları bilen birisinin ve bilinen bir nesnenin de varlığını gerektirir. Bu kurala düşünce ve konuşma da öyle alışmışızdır ki, onun sadece bir kural olduğunun , düşünme deneyimini karşılamak zorunda olmadığımız farkına varamayız. Dolayısıyla “bir ışık parladı” denilince dilbilgisi kuralları sayesinde parlayan şeyin ışık olduğunu görmek ve fark etmek kolaydır. Fakat konvensiyonel kimliklerin /varlıkların gerçeğe karıştırılmasından uzaktır. Yanlış olan konvensiyoneldir, kalıplaşmıştır; varlıkla ilgili yani egzistansiyel değildir.” (Alan Watts, 1998d, 81)

Yukarıda çok karışık gibi görünen cümleyi ‘bütünü ansızın kavramak ve Zen Meditasyonu’ ile açıklamak mümkündür. Zen Meditasyonu, bugün bakıldığı şekilde ne kutsal gizemli bir ayin ve ne de insanüstü yeteneklere varılacak bir ‘erme-ulaşma şeklidir’. Sadece oturmak anlamına gelir. ‘Oturmak’ kavramını yine ‘ayna’dan yararlanarak açıklayacak olursak; önümüze bir ayna aldığımızı ve gün içindeki değişen ışığı sadece oturarak ve hiçbir eylemde bulunmayarak izlediğimizi düşünelim. Bedenimiz sadece otursa bile zihnimiz sürekli bir an öncesinin ve bir an sonrasının hesabını yapacaktır. Geçmiş, gelecek arasında sürekli sıçrayacaktır. Zihnimiz sürekli sıçraması nedeni ile bir maymunu andırır. Oysa Zen’de oturmak ya da meditasyon, sıçrayan zihni durdurarak o an ki ışığı izlemek anlamına gelir. Öğlen vakti öğlen ışığını izlerken sadece öğlen ışığının farkında olmak ve akşam vakti “akşam” ışığını izlerken yine sadece akşam ışığının farkında olmak...

Zen’i bir Disiplin yapan kısmın zorluğu tam olarak burada devreye girer. Çünkü zihin daima düşüncenin peşine takılarak şey’leri nitelemek, belirlemek ve hesaplamak durumundadır. Bu onun öğrenilmiş kalıplarından kaynaklanır. Bu

kalıpları kırmak ve bilinci boşaltmak için devreye girecek olan kısım, Zen'in Disiplin kısmıdır. Bunu kural içinde kuralsızlık olarak da açıklayabiliriz. Bilinci tüm öğrenilmiş kalıplarından arındırmak için gereken kurallar zinciri.. Bu kurallar zincirinin tamamı Zen Yolu'nu oluşturur. Zen Yolu şu farkındalıklardan oluşur; "Tam Uygulama, Tam Bilinçlilik" (Alan Watts, 1998e, 76) Yukarıda sözü edilen bu iki yol kısaca şunu içermektedir; Düşünmeyi düşünerek bırakmak...

1.1 Zen'in Tarihi

" Zen, kökeni Hindistan'daki Dhyana okuluna kadar uzanan bir Mahāyāna Budist okulunun Japonca'daki ismidir."⁽²⁾ Zen Disiplini, Budist Kutsal Yazını olan iki büyük kaynaktan gelir. Birincisi Pallice Külliyatı yani Güney Budist Okulu'dur. Diğeri ise Mahayana'nın Sanskritçe –Tibetçe Çince külliyatıdır. Mahayana Budist okulunu Pali Külliyatı'ndan ayıran özellik, Mahayana Budist Okulu'nun Pali Külliyatı'na göre daha az Ortodoks özellik taşımasıdır. "Zen'in ortaya çıkışı Taoist ve Konfüçyanların Mahayana Budizm'nin temel prensiplerinden etkilenmeleri ile yeterince açıklanabilir gözükmektedir." (Watts, 1998f, 111) der Alan Watts. Pali Külliyatı ve Mahayana Ekolü'ne kadar gelen Budist okulları aydınlanmanın veya başka bir deyişle 'uyanma'nın gayretli çabalar sonucunda meydana gelebileceğini düşünürler. Mahayana Okulu ve devamında oluşan Zen Budizm ise hiç bu çabalara gerek kalmaksızın 'uyanış' ın ansızın ve şaşırtıcı olması nedeniyle ansızın gelebileceğini savunur. " Zen Budizm, aslında dolaysız uyanışın sutralar tarafından nakledilmediğini fakat örnek olarak üstat'dan öğrenciye aktarıldığını söyler. Bu ille de telepati ile iletilmiş son derece gizli bir deneyim anlamına gelmez. Fakat daha çok heyecanlandırıcı bir anlam ifade eder" der Alan Watts. (Watts, 1998g, 111) Zen diğer Budist okulların arasından aydınlanma amacıyla yapılan meditasyona verdiği önemle ayırt edilir. Meditasyon anlamına gelen Çince Zuochan ve Japonca Zazen kelimeleri Ch'an/Zen kelimesinden türetilmiştir. Zen'in kökleri Hint Budizm'ine kadar geri götürülür. Adını meditasyon anlamına gelen Sanskritçe Dhyana teriminden alır. Zen Okulunun en önemli savı Sakyamuni Buddha'nın öğretisinin sözle anlatılamayacağıdır.

Geleneksel kaynaklara göre; Çin Zen'i milattan sonra yaklaşık 500 yıllarında Bodhidharma adlı Hintli Budist keşiş tarafından kurulmuştur. 6. yüzyılda Kasyapa'nın 28. kuşaktan öğrencisi Bodhidharma Çin'e gelir ve Ch'an okulunu

(2) (Wikipedi, <http://tr.wikipedia.org/wiki/Zen>) **Zen**

burada kurar. Bodhidharma yerine müridi Huike'yi atamıştır. Huike ilk Çinli patrik ve Zen okulunun Çin'deki ikinci piri olmuştur. Öğreti Huike'den sonra adları dışında fazla bir şey bilinmeyen ikinci, üçüncü ve dördüncü pirlere aktarılmıştır. Altıncı ve son pir Huineng (638-713), Zen tarihindeki büyük isimlerden biridir ve halen mevcut olan okullar Huineng'ı kendilerinin üstatları olarak kabul ederler. Altıncı Pir Huineng'dan sonra Ch'an Budizm Tang Dönemi Çin'inde hızla yayıldı, aynı zamanda birçok kola da bölündü. Bunların arasından Rinzai ansızın aydınlanma okulu ve Soto aşamalı aydınlanma okulu Japonya'da yayılarak burada günümüze kadar ulaşmıştır.

1191 yılında Zen Ustası Eisai tarafından Japonya'da kurulan Rinzai okulu daha çok Samuray sınıfı arasında yayılmıştır. Eisai'nin öğrencisi Dogen tarafından Japonya'ya 13. yy'da tanıtılan Soto okulu ise günümüzde 14.700 tapınağı ve yaklaşık 7 milyon takipçisiyle Japonya'nın en büyük Zen mezhebidir.

Bu tezde ele alınan Zen Disiplini, Rinzai Okulu'nun ansızın aydınlanma öğretisi kapsamında açıklanacaktır.

1.2 Zen Yolu (Tao)

Bu maddeye başlarken; metin başlığında hem Zen Yolu ve hem de Tao içeriğini eş zamanlı kullanmamın nedeni Alan Watts'ın da şu cümle ile belirttiği gibi; “ Aslında Zen'in kaynağı Tao'cu olduğu kadar Buda'cıdır da. Fakat damaklarda böylesine özgün bir Çin tadı bıraktığı için bir özgürlük yolunun ne anlama geldiğini Zen'in Çin kültürü içindeki kökenlerini sorgulayarak ve aynı zamanda bu Tao'culuk örneğinden faydalanarak anlamaya çalışmak başlangıç için en faydalısı olacaktır” (Watts., 1998h, 49) Tao'nun Zen'den ayrı ya da Zen'in Tao'dan daha farklı bir şey olmadığını düşünmemdir. Biri Çin ve diğeri Japon Kaynaklı olan bu iki olgu, yönetsel olarak da birbirleri ile benzerlik göstermektedirler.

Zen Yolu ile ilgili olarak; “.. bazen yaklaşık bir anlamda zen oyunu olarak nitelenir. Zen yazının ağırlıklı bölümü çoğu bundan daha şaşırtıcı olan soru cevap bu tip anekdotlardan oluşur. ve amaçları ise soruyu soran kişinin sezgi gücünün farkına varmasına zemin hazırlamak ya da sezgi gücünü sınamaktır. Kişi ince noktayı ya hemen görmelidir ya da hiç görmez “ der Alan Watts. (Watts, 1998ı, 118) Zen Yolu, içe baktıkça dışın anlaşılmasının yolu ya da bilinen tüm amaçlardan, bilgiden, düşünceden geçmiş ve gelecekte kurtularak ‘şimdi-şu anda iç’te olanın farkındalığıdır. Nişida’nın deyişi ile “benlik bilincinde sezgi ve deneyim” dir. (Otuzbeş Doğu Filozofu, 2000,340) Nişida’nın bu cümlesini yine baştaki ayna ve yemek deneyimi ile açıklayabiliriz. Elimizdeki malzeme ile yapacağımız yemeği, anın değişkenliğine bağlı olarak yemeğin de değişebilirliği kuralını bilerek ve o an için gereken malzemeyi sezerek yapmak ya da aynadan bize yansıyan görüntünün kuramını belirlemek yerine ona bize gözüktüğü an’ da bakmak ve öylece kavramak...

Zen Yolu’nu hiç olmayan veya yola çıkılamayacak kadar yol kılan da budur. Ortada bir yol vardır ancak varacağı hiçbir yer yoktur. Çünkü Zen Yolu’na bir amaçla veya geçmiş ve gelecek kaygısı ile çıkamazsınız. Yolun tabelası olmadığı gibi varacağı bir durak da yoktur. Zen Yolu’nda sadece bir yolcu olarak bulunursunuz ve etrafınızdaki her görüntü bir sonraki durakta değişir.

Zen Yolu tarifi olmayan bir yemek tarifi veya üzerinde yolcu olunan ama hiçbir yere ulaşmayan yoldur.

Daha kısa bir özet gerekirse sadece şu an’ dır. Zihnin tam orada - anda- olması ya da beden ile zihnin bütün olması ancak kişinin farkındalığı ile mümkündür. Doğru farkındalık ise bugün çeşitli zen uygulamalarında ya da kişisel inanç şekillerinde yansıtıldığı gibi belli kalıplara, şablona ya da arayışlara ilişkin bir şey değildir. Zen’i ne kadar ararsanız o sizden o kadar uzaklaşır. Bu duruma yine Batı’lı klişesi ile bakmamak gerekir. Batı’lı zihin her zaman boşlukları kapatmak ya da boşluklara kılıf uydurmak derindedir. Bu özellikle Beat kuşağında ya da günümüzde Batı’da uygulanan tüm Zen uygulamalarında dikkati çeken bir durumdur. Tekdüze maddi dünyasından sıkılarak Zen’i, Hinduizm’i ya da bir din olarak Budizm’i gerçekte içermedikleri ruhani kılıflara sokarak kendine çıkış yolu olarak gören Batı’lı zihin,

çok kez bu durumu özgür seks, uyuşturucu ve bunların getirdiği yapay ve sığ özgürleşme olarak anlasa da temelde Zen, ne sekstir ne de Batı'lı zihin'in anladığı şekilde bir eylem, din ve sanat biçimidir. Zen basit anlamı ile doğanın insan egosundan farklı olan sadeliğidir.

Benim şu an a dair deneyimim ise farklı zamanlarda oradalık olarak açıklayabileceğim iki fotoğraftan ibarettir. Fotoğraflarda anlatılmak istenen; görünürün doğasının çok katmanlılığıdır. Bir gerçekliği öylece var olması nedeniyle kabul etmek, aynı zamanda bu gerçekliği pek çok açıdan fark etmek anlamına da gelir. Gerçekliğin görünür hali ve görünmeyen ama o an orada var olan görünmezliği bir bütündür. Daha basit anlamı ile objektiften baktığınızda tek bir açı görürsünüz ancak geriye ya da ileriye ayna doğrultarak yaratacağımız yeni bakış açısı , Zen deyimi ile öylece bakıyor olmanız anlamına gelir.

EK-1

EK-2

1.3 Zen'in İlkeleri

1.3.1 İndeterminizm

Zen Disiplini'ni Batı düşüncesinden ayıran bu ilke D.T. Suzuki'nin sözleri ile şu şekilde açıklanabilir; "Satori' nin akılla, yargıyla varılacak bir çıkarım olmayışı ve her türlü akılcı gerekliliklere karşı duruşudur." (Suzuki, 1984, 42) Suzuki'nin burada sözünü ettiği Satori yaşantısı, Determinizm'in bütün kalıplarına sahip gibi gözükse de (yaratma sürecinde belli kalıpların düzenli kullanımı) temelde Satori, Şibumi ilkesinden yola çıkar; "Zen'e özgü ya da Zen'den etkilenmiş sanatların içinde en ilginç olanlarından birisi de şüphesiz savaş sanatları. Zaman zaman bu sanatları incelerken bana ilginç gelen bir durumla karşılaştım. Dojo'daki (idman yapılan mekan) kumiteler (eğitim amaçlı karşılaşmalar) sırasında , bir öğrenci genellikle elinden geldiğince gösterişli ve göze güzel görünen teknikler uygulamaya çalışır. bir usta ise daima en temel teknikleri savaş sanatlarına yeni başlamış bir öğrencinin bildiği teknikleri kullanır. Ama o teknikleri uygulayışında inanılmaz bir sadelik ve bu sadelikten doğan inanılmaz bir güzellik vardır. Sanatındaki yetkinlikten doğan bu gösterişsiz güzellik bu zarafet onun yaşamının her anında etkisini gösterir. Japonca'da bu durum shibumi terimiyle açıklanır. "(Shunryu Suzuki, 1992 ,32)

Zen Deneyimi'nin "özne" yi temel alan ve mantık kuralları ile açıklanamayan ilkesi, Batı'nın neden-sonuç ilişkileri ile birbirine bağladığı akılcı yaklaşımından çok farklı bir tutumdur. Burada bilinen anlamda analitik bir düşünce sisteminden söz etmek olası değildir ancak bütünün farkına varılmasının bir yolu da yine analitik düşünmektir. Zen Deneyimi'ni mantıkla açıklanamayan durumuna sokan da bu gerekliliktir. Akılcı bir yaklaşım ile akılcı tutumdan vazgeçmek şeklinde açıklanabilir. Daha basit bir örnekle, iyi bir zen makarna'sı yapmak için kullanılacak malzemeyi iyi bilmek, ancak makarnayı yaparken bu malzeme bilgisini tamamen unutmak gerekir. Alan Watts, akılcı yaklaşımın dünyayı algılayış biçimi ile ilgili olarak şunları söyler ; "Dünyayı sözcüklerle parçalara bölüp her bir parçayı ayrı ayrı ele alan çözümsel algılama yolu, nesnelere ve olguların ancak bir arada var olabilecekleri, biri olmadan ötekini olamayacağı gerçeğini görmemizi

engellemiştir.” (Watts, 1985, 59) Burada anlatılmak istenen , analitik ve neden – sonuç ilişkisine dayalı bir yaklaşımla Zen Deneyimi’nin yaşanamayacağıdır. Yine bir örnekle açıklamak gerekirse, karşımızdaki resmi tam olarak algılayabilmenin en temel yolunun ona belli mesafeden ve tam karşıdan bakmak gerektiğidir. Yaklaştıkça detayların artması ya da resmin tamamına uzaklaşmamız, bütünü algılayamamamız anlamına gelir. Zen Deneyimi ise tamamen ve öylece-olduğu gibi bütünün farkında olma halidir.

1.3.2 Sezgiye Dayalı İç Görü

“Satori’nin bir adı da Khen Sho’dur.(Çince Chien-Hsing) Anlamı asıl niteliği görüp kavramaktır. Bu da kanıtıyor ki Satori’de asıl niteliği görüp kavramak işlemi vardır. ” Bu tür algılama sonucu elde edilen bilişin, bizim genellikle bilgi adı altında tanımlamakta olduklarımızla karşılaştırdığımızda değişik bir niteliği var. Bu tür bilişe ulaşabilmek için özel bir ilgi ve dikkate gerek duyulmuyor” (D.T.Suzuki, 1984a, 44) Suzuki’nin bu tanımı, Zen Disiplini’nin içten gelen ya da öylece kavranan, bilinen anlamda bilgi olmasa bile içeriğinde tüm bilgiyi barındıran sezgi olması anlamına gelmektedir.

Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse; bir desen dersi esnasında, desen yapan öğrenciye modelin anatomisinin tamamını anlatmak öğrenciyi sezgiden uzaklaştırmaktır. Öğrenci karşısında duran doğa’yı bilebilmek için hiçbir şeyi bilmeden yola çıkmak zorundadır. Çünkü önceden öğrendiği her türlü bilgi, onu modelin doğasından uzaklaştıracak önyargı niteliğini taşımaktadır.

Zen Deneyimi’nde sözü edilen sezgi bir tür ön bili durumu ile karıştırılmamalıdır. Buradaki sezgi sadece olanı, salt gerçekliği görme, izleme ve bundan doğan edimden başka bir şey değildir.

1.3.3 An’lık Oluşum

An’lık Oluşum , Zen Disiplini’nin öncesiz ve sonrasız olması ile ilişkilidir. Zen Disiplini şimdi ya da içinde olunan an’ ın farkındalığıdır. An geçtikten sonra geçmişe dahil olur ki bu onun artık var olamayacağı anlamına gelir. Aynı şekilde yaşanmamış bir an ın beklentisi de gerçekliğe dahil değildir. Çünkü zaten yaşanmamıştır ve yine var olamaz. Zen Deneyimi’ne göre algı, sezgi ve farkındalık

ya da bütünü kavrama durumu, sadece an'ın –o da şimdi'nin kavranması ya da anlık kavramalarla mümkündür. An'lık kavramalar ya da oluşumlar en temeldeki gerçekliğe ya da zaten orada olana yaklaşmayı sağlayan adımlardır. Bunu örneklemek gerekirse; bir film bobinini elimizde tuttuğumuzu varsayalım. Görüntülerin tamamı an'lık karelerdir ancak her bir karede filmin bütününe dair ipuçları vardır. Zen algısı da bu film bobini gibi an'lık karelerden oluşur. Başlangıçta anlamsızdır fakat film bir bütün bobin şeklinde orada durmaktadır.

1.3.4 Beden,Akıl,Sezgi ve Ruh Birlikteliği

Bir önceki maddede sözü edilen 'An'lık oluşum, 'oradalık' halidir. 'Oradalık Hali' öncelikle nefes vasıtası ile bedenin farkındalığını gerektirir. Zen Disiplini'nin meditasyon ağırlıklı olmasının nedeni budur. Farkındalıktan doğan, akıl, sezgi ve ruh birlikteliği, bireyin toplumsallıktan doğan ego'su ve sosyal kişiliğinin bertaraf edilmesi anlamına gelir. Zen'de sözü edilen akılsız akıllılığın ya da 'boş aklın' temelinde bu parçalanmışlığın 'bütün' ile birleştirilme çabası yatar. Bu duruma 'bireysellikten' yola çıkarak, 'bütün' ü kavrama yolu da denilebilir. Bu kavrama biçimine Krishnamurti şu şekilde yaklaşır; "Öyleyse 'kendi' nedir ? Siz nesiniz ? Siz kimsiniz değil fakat gerçekten siz nesiniz ? Sizin 'kim' olduğunuz ile 'ne' olduğunuz arasında bir fark vardır. Siz kim olduğunuzu söyledikçe merkezden oldukça uzaklaşıyorsunuz. Fakat gerçekte ne olduğunuzu söyledikçe...gerçeklik ile ilgileniyorsunuz demektir. Gerçeklik , şu anda olmakta olandır.Öyleyse siz nesiniz ? Siz bir isim, bir biçim, bir toplumun sonucu, bir kültürün sonucusunuz. Yıllar boyunca sizin AYRI olduğunuzu vurgulayan, tanımlanabilir bir kültürün sonucusunuz" (Krishnamurti 1999 : 91)

2. KUANTUM TEORİSİ

Bu bölüme başlarken öncelikle şunu belirtmeliyim ki günümüzde Kuantum Teorisi'ne ilişkin olduğu varsayılan ancak aşağıda açıklamasını yapacağım şekilde, 'teori' nin belirsizliğinden kaynaklanan bir 'toplumsal' çılgınlık yaşanmaktadır. Bugün Kuantum Teorisi adı altında çıkan pek çok yaygın ya 'evrenin tanrılaşdırılmasını' (gerçekleştirilmesi isteğiyle yaklaşılacak anlık tüketim beklentilerini, 'iste versin' kışkırtmaları gibi dogmaları), paradigmanın tam anlaşılmasından kaynaklanan boş inanları, (reenkarnasyon, telepati, antikiteye geri dönme isteği, ölüm ve sonrası, ruhsal inançlar) gibi günümüz bireyinin tanımlanamaz olana ve ölüme duyduğu korkudan kaynaklanan belirsizlik ve bunun sonucu olarak bulanıklık olarak değerlendirebileceğimiz zihin durumlarını içermektedir.

Kuantum Teorisi'ni ele alırken Zen Disiplini'nin önerdiği berrak bilinç ve basit olanı görme yöntemlerinden faydalanmaya çalıştım. Bu nedenle; Kuantum Teorisi ismi altında açtığım kısımda, bu teorinin tarihçesini ve belli başlı kavramlarını inceleyeceğim.

İnsanlık, tarihinin her aşamasında içinde bulunduğu mikro doğayı çözmeye çalışırken, mikro doğanın içinde bulunduğu evrene dair pek çok paradigma ve teori geliştirdi. Kuantum Teorisi bu paradigmalardan yalnızca biridir. Kuantum teorisinin gerektiği şekilde anlaşılması ve ilksel evren anlayışının açıklanması için teori'nin zeminini hazırlayan paradigmaları ve evren sorgularını kısaca maddelemeyi gerekli gördüm. Paradigmaların ve sorguların çokluğu açısından sadece en bilinen ve kendi dönemlerinde dönüm noktası olarak adlandırılmış olanlarını ele aldım.

2.1 Kuantum Teorisi'nden Önceki Evren Sistemleri

2.1.1 Aristoteles'in Evren Anlayışı

Aristoteles'e göre, iki tür oluş biçimi vardı. Ay üzeri alem ve Ay altı alem. Ay üzeri alemde yer alan sabit küreler dairesinde bulunan gök cisimleri , bozulmaz ve ebedi olup, hareketleri de dairesel ve düzgündü. Buna karşın Ay altı alem (dünya)'deki hareketler doğrusaldı ve buradaki bütün olaylar gibi başlangıca ve sona sahipti. Dünya cisimleri gök cisimlerinden farklı olarak her an oldukları uygun yerlere dönmeye çalışıyorlardı. Ay altı alemdeki her şey, toprak, hava, su, ateş gibi dört element'ten oluşmuştu. Gökler, beşinci ve saf bir eleman olan özden oluşuyordu. Gök cisimleri; bozulmaz ve ebedi hareketlere sahipken, Dünya'da hareketler doğrusaldı ve buradaki bütün olaylar gibi bir başlangıca ve sona sahipti. "Gök cisimleri , daima kendilerine ayrılan küreler üzerinde kalırlarken , dünya cisimleri böyle olmayıp , her an ait oldukları uygun yerlere dönmeye çalışıyorlardı" (Mason , 2001 ,32)

Aristoteles'in kurguladığı evren düzeni "tamamlanmaya" yönelik yani teleojik bir evrendir. Bu evrende Ay altı alemde mevcut olan her şey , Ay üzeri alemin kusursuzluğuna ulaşabilmek için sürekli hareket halindedir. Her iki alemin hareketi ise (döngüsel ve çizgisel hareketler) hareketsiz hareket ettirici tarafından verilir ve dünya bu evrenin merkezinde yer alır.

2.1.2 Kopernik ve Sonrasındaki Evren Anlayışı

Kopernik'in evren anlayışı ise güneş'i evrenin ortasına yerleştiriyordu. "Göksel Kürelerin Dönüşleri Üzerine" ."(Yıldırım, 1994 ,117-118) isimli kitabında açıkladığı bu sistem kısaca şu şekilde çalışmaktadır; . 1-Dünyanın kendi eksenini etrafında dönüşü, 2- Dünyanın güneş çevresindeki hareketi, 3- Dünyanın ekseninin kendi dolanım hareketi. "Kopernik, mevsimlerin uzunluğundaki eşitsizliği açıklayabilmek için, evrenin merkezini Güneş'in merkezinden bir miktar uzağa yerleştirerek, onun dünya yörüngesi ile çakıştığını varsaymıştı." (Yıldırım, 1994b, 117-118) Böylelikle Aristoteles'in sözünü ettiği "hareketsiz hareket ettirici" önemini yitiriyor ve Kopernik'e göre evrenin tam ortasında bulunan güneş tüm göklerin yöneticisi ve evrendeki hareketliliğin nedeni oluyordu.

Kopernik'ten sonra Kepler'in yayınladığı "Kopernik Astronomisi'nin Özeti"(1618-1621) isimli kitap, astronominin beş kısımdan oluştuğunu söylemekteydi. Bu beş kısım; 1- Göksel cisimlerin gözlemi, 2-Gözlenen hareketlerin açıklanması için gerekli hipotezler, 3-Kozmolojinin fiziği veya metafiziği 4-Gök cisimlerinin geçmiş veya gelecekteki konumlarının hesaplanması 5- Kozmolojide kullanılacak aletlerin yapımı ve kullanımı ile ilgili mekanik bir bölümü kapsar. Kepler yasaları bu beş kısmı içerecek şekilde kısaca şöyle idi;

1.Yasa : Her gezegen,güneşin merkezlerinden birinde bulunduğu bir elips üzerinde hareket eder.

2. Yasa : Bir gezegeni güneşe bağlayan çizgi eşit zaman aralıklarında eşit alanlar tarar.

3. Yasa: Bir gezegenin yörüngesel periyodunun karesi, dolandığı elipsin ana eksen uzunluğunun küpü ile doğru orantılıdır.

Kepler evrenin ruhunun gezegenleri, yörüngeleri üzerinde ilerlettiğini düşünüyordu. Kepler'in düşüncesine göre Güneş kutsal bir cisimdi.

2.1.3 Descartes ve Isaac Newton'un Evren Anlayışları

Kopernik'in ve ardılı Kepler'in güneşi evrenin merkezine yerleştirmesinden sonraki dönem Batı biliminde "Aydınlanma Dönemi " olarak adlandırılan ve bugün modern felsefenin başlangıcı sayılan Descartes'in ve Isaac Newton'un evren sistemlerini açıkladıkları dönemde evren şu şekilde algılanıyordu;

2.1.3.1 Descartes'in Determinist Evren Anlayışı

"Descartes doğa görüşünün tamamını birbirleri ile bir bağı bulunmayan "düşünen zihin " ve "yer kaplayan madde" üzerine inşa etmiştir. Ruh ve maddenin tamamen ayrı özelliklerde oldukları ve birbirleri ile hiçbir temasları olamayacağı görüşünde ısrar etmiş olan Descartes, ruha düşünme maddeye yer kaplama yetenekleri şeklinde tamamen ayrı fonksiyonlar vermiştir. (Erdoğan, 2009, 203) Eyüp Erdoğan'ın burada sözünü ettiği evren Descartes'e göre bir makineden ibarettir ve mekanik yasalara göre işlemektedir. Descartes'e göre bitki ve hayvanlarda basit birer makinedir ve insan ise iki ayrı öğeden beden ve ruhtan oluşmaktadır. Aralarındaki ilişki ise beyinde bulunan

“epifiz bezi” yardımı ile sağlanabilmektedir. Bu Descartes’in bütün doğa olaylarını mekanik ilkeler etrafında toplamaya çalışması anlamına gelmektedir. Descartes “Felsefenin İlkeleri “(1644) isimli kitabında evrendeki hareketliliği şu dört ilke ile açıklar; 1-Her şey başka bir şey onu değiştirmede müddetçe bulunduğu durumda kalır. 2- Devinmekte olan her cisim , devinime doğru bir çizgi doğrultusunda devam etmeye çalışır. 3- Devinmekte olan her cisim , kendinden daha güçlü bir şeye rastlarsa devinimden bir şey yitirmez , ancak devindirebileceği kendinden daha zayıf bir cisimle karşılaşır , ona verdiği kadar kendi deviniminden yitirir. Descartes’e göre dünyada var olan tüm devinimleri oluşturan ilk neden tanrıdır. Descartes’e göre evrendeki hareket, gökcisimlerinin birbirleri ile temaslarından oluşan girdaplar sayesinde olmaktadır ve yerçekimi de bu girdaplardan biridir.

2.1.3.2 Isaac Newton’un Evren Anlayışı

Isaac Newton’un Descartes’den devir aldığı uzay, her şeyden önce mutlak bir uzaydır. Descartes’in makine gibi kurulmuş bırakılmış evreninden sonra oluşan Newton Evren Sistemi’nde ; uzayın tümünü esir isimli bir maddenin doldurduğu ve tanrı’nın evrendeki tek ayrıcalıklı gözlemci olduğundan söz edilir. Newton tanrının evrendeki hareketi sağlayan tek güç ya da gözlemci olduğuna inanıyordu. Bugün Newton ilkeleri olarak adlandırılan üç yasa bu Newton’un inancına göre bu tanrısal gücün yasalarını oluşturuyordu. Principia-(Doğa Felsefesi’nin Matematiksel İlkeleri) (1687) ‘nde yeni bilim paradigmasının önermelerini ortaya koyan Newton, Principia’da yer alan 7 madde ile , Kuantum Teorisi’ne kadar sürecek ve hatta hala günümüzde geçerliliğini koruyacak evren anlayışını şöyle açıklıyordu; “1-Madde miktarı, onun birleşik olarak yoğunluğundan ve hacminden doğan ölçüsüdür. 2-Devinim miktarı hız ve madde miktarının bir arada ortaya çıkan ölçüsüdür. 3- Madde miktarının sahip olduğu kuvvet miktarı cismin durumunu koruması anlamına gelmektedir. 4- Etkileyen kuvvet, cisme yaptığı etki ile onun durumunu (doğru bir çizgide biçimde devinim veya devinimsizlik halini) değiştirebilmek için uygulanan kuvvet anlamına gelmektedir. 5-Merkezcil kuvvet,

merkez çek olarak adlandırılan bu kuvvet , cismin başka bir cisme doğru devinmesine neden olan ya da yönlendiren kuvvet anlamına gelmektedir. 6-Bir merkez çek kuvvetin mutlak miktarı , onun onu merkezden çevredeki uzaylar boyu yayan nedenin etkinliği ile doğru orantılı ölçüsüdür. 7-Bir merkez çek kuvvetin ivmelendirici niteliği , onun verimli zamanda yarattığı hız ile orantılı ölçüsüdür. “. (Erdoğan, 2009, 224-225)

2.1.4 Einstein'in Görelilik Kuramı

Einstein'in Görelilik Kuramı, Newton'un mutlak uzay , mutlak zaman ve mutlak hareket kavramlarını reddetmiştir. Einstein'e göre evrendeki hareket, bir gözlemciden diğer gözlemciye değişen görelilik içermektedir. Einstein'e göre Newton'un yerçekimi yasası da yanlıştır. Kütle çekim kuvveti uzayın yapısına – eğrilğine göre değişen bir durumdur. Mutlak ve tek bir kuvvet söz konusu değildir. Einstein Görelilik Kuramı'nı iki aşamada kurmuştur.. 1905 'de açıklanan “Özel Relativite(Görelilik)” ve 1916'da açıklanan bölüme Genel Relativite(Görelilik) adı verilmiştir.

Özel Görelilik teorisinin iki temel postulatı şunlardır; “1-Doğa yasaları düzgün hareket eden sistemler için geçerlidir. 2) Bir gözlemciye bağlı olarak ışığın hızı daima sabittir.” (Yıldırım, 1994c,:148)

Genel Relativite, “ Einstein düzgün hareket eden sistemlerin yasalarını bulmuştu, ancak hareketi düzgün olmayan sistemlerin yasalarını bulmadıkça teorisini tamamlanmış saymıyordu” (Yıldırım, 1994d, 152) bu ihtiyaçtan yola çıkılarak oluşturulmuş bir teoridir.

Genel göreliliğin açıklaması kısaca şu şekildedir; “ Eylemsizlik yasasına göre, bir cismin hareketini değiştirmek için gerekli kuvvet o cismin kütlesine bağlıdır.” (Yıldırım, ,1994e, 152) Oysa Newton Mekaniği'nde yerçekimi yasası cisimlerin kütlelerini dikkate almaz ve Newton bu durumu yerçekimi kuvvetinin cismin kütlesine oranla büyüklüğü ile açıklar. Einstein buna karşı çıkararak uzayın bükülebilir olduğunu ve doğrusal bir harekete sahip olmadığını açıklar. Bu kurama göre; Cisimler kütleleri ile uzayı bükümekte ve bükülen kısım daha küçük cisimleri çekmektedir. Genel Görelilik teorisine göre uzay, sonlu ancak sınırsızdır. Einstein evren ve madde ilişkisini şu şekilde açıklar; “ Newton mekaniğindeki evrende

maddesel nesnelere tümünü yok etseniz bile zaman ve uzay var olmaya devam ederdi. Oysa relativite teorisine göre , yok edilen nesnelere ile birlikte zaman ve uzay yok olur “ (Yıldırım, 1994e, 155). Bu açıklama Göreliliğin özünü oluşturan madde ve uzay ya da madde ve zaman arasındaki ilişkinin ifadesidir.

2.2 Kuantuma giriş ve atom altı evren

Kuantum teorisi’ni anlamlandırabilmenin ilk yolu, kendisinden önceki paradigma ile aralarındaki farklara bakmaktır. Kuantum paradigması’ndan önce ve hatta bazı ilkeleri bakımından hala güncelliğini koruyan Newton paradigma’sında; doğadaki olaylar arasında anlık değişkenlere (doğanın refleks hareketleri diyebileceğimiz) yer olmayan bir evren söz konusu idi. Bu evren mekanik şekilde ve değişmez yasalar ile sonsuza dek kurulu ve içinde olasılığa yer vermeyen bir evrendir. Başlangıçtan sonuca kadar kaderci diyebileceğimiz çizgisel bir hareket ile çalışır ve evrendeki her şeyin sonu ve başı bellidir ve bilinebilir. Newton paradigma’sındaki etken kuvvet ya da tek gözlemci tanrıdır. Hareketin ilkesi tanrısal bir ilkedir ve kaynağını yine tanrıdan alır. Kuantum Teorisi ile Newton paradigma’sı arasındaki ilk ayrım; Newton paradigma’sında sözü edilen evrendeki hareketin tek merkezliliği ilkesinin Kuantum Teorisi ile yıkılmış olması ve doğanın yapıtaş atom’un değişmezliği görüşünün, atomun belirsizliğine dönüşmüş olmasıdır. Bu iki paradigma arasındaki ikinci önemli fark (aynı zamanda Kuantum Paradigması’nın genel hatlarını belirleyen ilke); doğanın pek çok gözlemci tarafından gözlenebilir olduğu ve gözlemcilerin yaptıkları gözlemler ile doğaya etki edebilir olduklarıdır. Bu iki paradigma arasındaki üçüncü fark ise doğanın çizgisel bir harekete (bir başı ve sonu olan ve her şeyin başından itibaren sonunun bilinebilirliği) sahip olduğunu öngören Newton paradigmasının, atomun hızı ve yerinin aynı anda bilinmeyeceğini öngören Belirsizlik İlkesi ile yıkılmış olmasıdır. Kuantum Teorisi’ne göre doğa; olasılıklara ve anlık ortaya çıkabilecek etkilere açıktır. Kısacası doğa açık bir sistemdir.

Kuantum Teorisi ilk kez; Werner Heisenberg ve Niels Bohr tarafından ortaklaşa hazırlanıp yayınlanan Kopenhag Yorumu ile tartışmaya açık hale gelmiştir. Heisenberg ve Bohr , Kopenhag Yorumu’na kadar olan süreçte, klasik fiziğin doğayı adlandırma biçimi olan determinist yaklaşımın, kısacası atomun değişmezliğinin yıkılması ve maddenin belirsizliğine dair kuramın öne sürülmesinde oldukça önemli iki isimdir.

Heisenberg'in matematiksel olarak hesapladığı ve Bohr'un felsefi olarak açıkladığı doğaya ilişkin yeni paradigma'nın ilkeleri şunlardır;

2.3 Kuantum Teorisi'nin İlkeleri

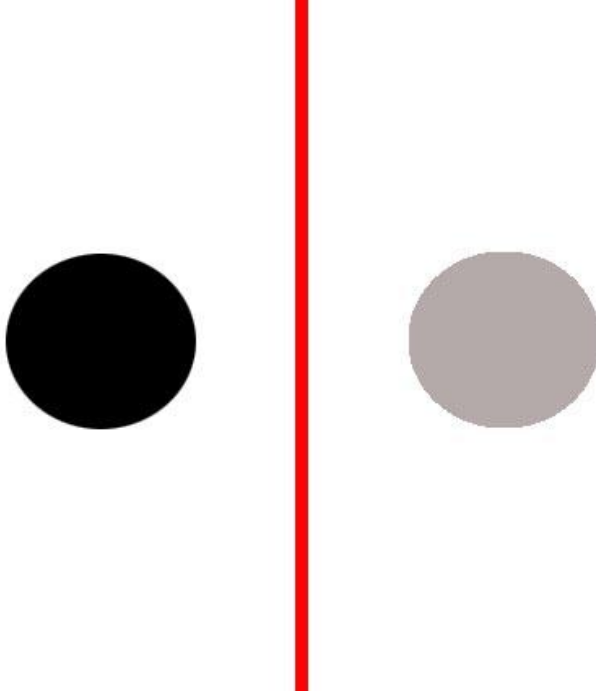
2.3.1 Disipatif Sistem

Disipatif Sistemler ile ilgili olarak Danah Zohar şunları söyler; "... Nobel ödülü sahibi bilim adamı Ilya Prigogine, kendiliğinden düzene kavuşan sistemleri tanımlamak için disipatif yapılar(dissipative structures) terimini ortaya atmıştır."(Zohar- Marshall, 2002, 66) Disipatif Sistemler, belli bir düzende giderken, kontrol dışı etkenler ile kaos'a girme eğiliminde olan sistemlerdir. Durağan akan bir nehrin ortasına düşen bir ağaç parçasının nehrin suları üzerinde yarattığı anaforlar gibi, doğa da kendi düzenini bozmak eğilimindedir. Ortaya çıkan kaos halinden oluşacak yeni düzende de belli aralıklarla bu disipatif hal gözlenir. Bu durumda Determinizm'in öngördüğü " neden – sonuç ilişkisine bağlı olan ve çalışması önceden öngörülen doğa anlayışı yıkılmış, yerine belli aralıklarla ve rastlantısal olarak kaos durumundan düzene ve düzen durumundan kaos'a geçen doğa anlayışı gelmiştir. Pagels'in ifadesine göre bu anlayış şu şekildedir; "Doğa önceden öngörülemeyen pek çok olasılığı içerir. Dünya bir saatin determinizimine sahip makinadan, bir pinbol makinasının beklenmedik durumlarına sahip yapıya dönüştü. Fizikçiler her şeyi bilen mükemmel tanrı kavramının doğada hiçbir destekleyici tarafı olmadığını keşfettiler." (Pagels, 1992, 46-47)

Pagels'in bu cümleler ile açıklamaya çalıştığı; Isaac Newton'un "Doğa Felsefesinin Matematiksel İlkeleri " (Erdoğan, 2009, 224-225) 'nde belirttiği Kütle çekim ve Hareket kanunları' nı içeren ve neden –sonuç ilişkisine dayanan hesaplanabilir evrenin, tıpkı bir talih oyununda olduğu gibi bir sonrasının bilinemeyeceği, rastlantılar evrenine dönmüş olmasıdır.

2.3.2 Belirsizlik İlkesi

İlkenin açıklamasını yapmadan önce şunu belirtmeliyim ki; bu ilkeye, bilim hakkındaki korkuyu atarak ya da anlaşılmayacak kadar karışık olduğunu düşünmeden yaklaşmak gerekir. Bu nedenle 'Belirsizlik İlkesi'ni aşağıdaki şablon yolu ile açıklamayı tercih ettim.

Şekil 1-1

Yukarıdaki şekilde görülen siyah dairenin bir atom parçacığı olduğunu varsayalım. Bilinen anlamdaki Newton fiziğine göre siyah atomun kütesini, konumunu ve hareketini hesaplayabiliriz. Şekildeki atomu her gün elimizi attığımızda bulduğumuz çalışma masamız olarak düşünürsek, masayı bıraktığımız gibi bulmamız bize güven verecektir. Oysa Kuantum Teorisi'nde önerilen atom gerçekliği bu şekilde çalışmaz. İlk siyah daire yani atom parçacığımız eş zamanlı olarak iki ayrı yerde bulunabilir ve bulunduğu yerlerden sadece biri gözlemlenebilir.(Gri Daire). Yani şekildeki siyah atomun kesin yerini veya hareketini tam olarak söylemek mümkün değildir. Bu şu anlama gelmektedir; biz siyah atomun yerini ölçümlendirmeye ve kavramlandırmaya çalışırken o, başka bir yerde ve harekette olabilir. Baştaki Zen Disiplini maddesine dönerek açıklarsak , atom, aynadaki gerçeklik gibi anlık ve değişken davranmaktadır.

Kuantum teorisi ile fark edilen atomun bu değişken tavrına “Heisenberg’in Belirsizlik İlkesi “ adı verilir. Belirsizlik ilkesi’ne göre; “atom’un ya konumunu ya da hareketini ölçebiliriz”. (Pagels,1992b,85-86-87) Kısacası bu ilke; atomu tanımlamamıza yarayacak olan zaman-mekan-boyut kavramlarındaki belirsizliğin

açıklamasıdır ve atomun hızını belirlese bile yerini bilemeyeceğimiz anlamına gelmektedir. Şekil 1-1'deki siyah dairenin çapını bilsek bile onun bir sonra belireceği hal olan gri dairenin çapını ölçemeyiz. Kısacası ya gri daireyi ölçüp konumlandırabiliriz ya da siyah daireyi. Doğanın bu tanımlanamaz değişkenliğinin keşfinden hemen sonra, Bohr'un felsefi açıklamasını yaptığı kuram; artık gözlemcinin doğayı sadece gözlemlemekle kalmadığı aynı zamanda doğa tarafından da gözlemlendiğini kısaca gözleyen ve gözlemleyen bir bütün ve bir 'olasılık' olarak birlikte hareket ettiğini öngörüyordu. Bu açıklamaya 'Zen Disiplini' maddesindeki makarna tarifi açısından yaklaşacak olursak; makarnayı dereceli dakikalık ve kurallı pişirmeye alışmış batılı insan için doğa bir tanımlar öbeği iken bir anda Zen'in belirsiz ve kuralsız ve an'lık makarnasına dönüvermiştir. Artık karşımızdaki doğa; net ve ölçebileceğimiz bir doğadan çok, yaptığımız deney ile birlikte her an değişen ve deneye tepki veren pasif gözlemci haline gelmiştir. Bu durum ayna karşısındaki ışığı izliyor olmamızdan farklı değildir. Işığın bir sonra ve nerede bize yansıtacağını bilemediğimiz gibi atomunda bir sonra ve nerede belireceğini bilemeyiz.(Bknz: Zen Deneyimi Maddesi) Işık ve atom ile açıklamaya çalıştığım bu davranışların tümüne ise 'Olasılık' ismini veriyoruz.

Ancak Olasılık kuramının değişmezleri de yok değildi. Deney yapan gözlemci; seçtiği deney için doğadan pasif bir tepki alıyordu. Aynı anda iki deneyi yapması ise imkansızdı. "...eğer bir deneyci bir elektronun konumunu ölçmek isterse doğa kuantum deneycisine pasif bir şekilde uyum sağlar. Kuantum teorisinin hiçbir yasası belirgin cevabı engelleyemez. Aynı şekilde elektronun hızını ölçmek isterse de belirgin cevaba ulaşır. Ancak her ikisini birden ölçmek istediğinde doğanın tuğla duvarına çarpar." (Pagels, 1992d,85-86-87) Pagels'in bu sözlerle anlatmak istediği durum Zen Disiplini'nde sözü edilen 'Belirli Belirsizlik' ile ilgilidir. Kuantum Teorisi'nin de aynı şekilde öngördüğü belirsiz doğanın içindeki gizli kural, aynı anda çok şekilde olamayacağımız yani 'insanken at haline dönemeyeceğimiz' ya da günümüzün kolay tüketen toplumunun adlandırdığı şekilde ' evrenden her istediğimizin' bize gelmeyeceğidir. Kuantum doğası içindeki en belirgin durum da budur. Nesnelere ya da kavramların "kendi içlerindeki belirsizlik", ancak belirli kurallar dahilinde açıklanabilir ve yorumlanabilir. "...kuantum belirsizlik üzerine kurulmuş olsa bile fiziğin kalanı kesinlik üzerinedir. bunun fizikçiler için bir problem

olduğunu söylemek hafif kalır” der Feynmann. Fizik verilen koşullar altında neler olabileceğini çözmekten vazgeçmiştir. yalnızca olasılıkları görebiliyoruz ”
(Crown, 2009 ,25-26)

Marcus Crown’un burada sözünü ettiği olasılık kavramını açıklamak için yine Zen Makarnası’nın an’a göre değişen bileşenlerinden faydalanalım⁽³⁾ Zen Makarnasının bileşenleri belli olsa bile tarifinin olamayacağı ya da tarifi an’lık durumlara göre değişebileceğinden söz etmişim. Kuantum Teorisi’nin ya da Kuantum Mekaniğinin olasılık olarak isimlendirdiği kavram bundan farklı bir şey değildir. Yani kısacası makarna içine konulacak bileşenlerin ne’liği an’a göre değişebilir. Bir sonraki makarnanın yapılma şekli bir olasılık’ tan ibarettir. Çünkü makarnayı yaparken tek bir an’a sahibizdir ve o da bu an’dır. Geri kalan her durum ve zamana dair olan şeyler ya geçmiştir ya da olmamıştır. Bu konumlarıyla birer olasılık olarak görüntüden ibarettirler.

Bohr’un ifadesine göre kuantum doğa şu şekilde çalışır; “...bir defasında atomların büyüklüğüne kadar küçülmüş olsaydım ne görürdüm diye düşünmeye çalıştım. Kendimi küçültmek yerine atom modeline kadar inebilir bir roket yaptığımı düşünün. Roketin kendisi de atomlar ve parçacıklardan yapılmak zorunda olduğu için aynı değişkenliğe tabidir. Bu demek oluyor ki ne atomu ne de roketi gözümüzde canlandıramayız. Çünkü böyle bir roket yapamayız.” (Heinz R.Pagels, Kozmik Kod, Sarmal Yayınevi, 1992,Sf. 70-71-72)

Bu metinde Bohr’un anlatmak istediği, bizim doğada belli ölçüler vasıtası ile tanımladığımız ve ona belli hacimler yüklediğimiz maddenin gerçeğinin, temelde bu hacimlerin hepsinden farklı çalıştığıdır. Çünkü maddenin ve dolayısı ile atomun doğası, biz insanoğlunun tanımlama, kurallaştırma, belirleme, kalıplaştırma ihtiyacının ötesinde rastgelelik ilkesine göre çalışır.

2.3.3 Rastgelelik

“...eski dönemlerden beri insanlar kartların düşüşündeki veya zarların yuvarlanışındaki rastgelelikten etkilenmişlerdir. Aydınlanma çağı ile kargaşanın bir matematiksel bilime tabi olduğu görüşü gelişti. Laplace ve diğer matematikçiler şans oyunlarının yasalarını keşfettiler. İlk bakışta şans oluşumlarını yöneten herhangi bir yasa olduğu açık değildir. Fakat olaylar rastgele oluşursa o zaman belli yasalara tabi olan bir düzenleri vardır. Bir zarın pek çok defa atılışı, her yüzün ortalama altı defada
(3) bkz : **Zen Disiplini Maddesi**

bir üstte olması sonucunu vermelidir. Aksi takdirde “zar” hilelidir. Fakat yalnızca ortalama dışında, tek tek yuvarlanışlar dizisinin bir düzeni var mıdır? Bir olaylar dizisinin bir zarın tek tek yuvarlanması gibi –tamamen anlamsız- yoksa bir bebeğin meydana gelişinin genetik kodu olan bir DNA molekülündeki kimyasal bazların sırası gibi mi olduğunu nasıl biliriz? Burada ilk soru aklımıza geliyor Rastgelelik nedir?” (Pagels1992e, 99)

Yukarıda Pagels’in sorduğu sorunun cevabını yine Zen aynası (Bknz: Zen Disiplini Maddesi) na bakıp açıklarsak, öylece oturarak aynaya baktığımız anlarda değişen görüntüdür diyebiliriz. Çünkü değişen görüntüde bilinçli bir neden-sonuç ilişkisi arasak da bulamayız. Işığın yarattığı anlık kırılmalardan oluşan formlar şekillerin ya da yukarıdaki metinde ele alınan zarların bir nedeni yoktur. Tüm bunları nedensellik ve kalıplar ile açıklamak istememizin nedeni, öğrenilmiş, determinist kalıplarımızdan kaynaklanmaktadır. “... rastgelelik için doğaya bakarsak, kargaşa arayabileceğimiz en iyi yerin, tam atomun içi olduğunu görürüz. Kuantum rastgeleliğine benzeyen bir rastgelelik yoktur. Atomun nerede ve ne zaman bozunmaya uğrayacağı konusu gerçekten rastgeledir.” (Pagels,1992f,110) Rastgelelik Pagels’in açıkladığı şekilde çalışır. Alıntıda sözü edilen “ atomun nerede ve ne zaman bozunmaya uğrayacağıının rastgeleliği” konusu, doğal olarak determinist bir göze fazlaca aşkın bir kavram olarak gelecektir. Ancak Kuantum mekaniğinin doğası belirsizlik ve rastgelelik üzerine kuruludur.

2.3.4 Bağlamsalılık

“ Kuantum fiziğinde, bir parçacığın gerçek varlığı ve özdeşliğinin onun tüm çevresine veya bağlamına bağlı olduğunun bilinmesine bağlamsalılık denir. Aynı görünüp kullanıldıkları bağlama göre farklı anlamlara sahip olan eşadlı kelimeler gibi kuantum gerçekliği de doğasını çevre şartlarına göre ayarlar.”(Zohar, Marshall, 2002b, 38-39)

Danah Zohar’ın yukarıda belirttiği “çevre ve bağlam” ilişkisini atom-üzeri dünyaya uyarlayacak olursak karşımıza çıkan örnek şu gibidir; elimizde bir bardak

olduğunu varsayalım ve bu bardağın bardaklığını (yani içinde su, sıvı vs. içilen bir kap olma özelliğini) önceden tanımlayamadığımızı düşünelim. Önceden “ne” olduğu “nasıl “ olduğu tanımsız olan bu bardak, “içine konulan maddeye göre “ şekil değiştiriyor olacaktır. Kısacası içine “su” koyduğunuz zaman “bardak “ , katı bir madde koyduğunuz zaman ise “tabak” olacaktır. Bunu kendi makro dünyamızda gözlemlememiz mümkün olmasa bile atom- altı dünyanın gerçekliği bu şekilde çalışır. Kısacası ışık parçacıkları olan Foton’ların davranışı bu şekildedir. Bir foton içinde bulunduğu duruma göre (bağlama göre) şekil alarak ya dalgacık ya da parçacık olma potansiyeline sahiptir. Ancak her ikisinin birden gözlemlendiği durum fiziken imkansızdır.

2.3.5 Belirif

“...bir cisim veya karmaşık bir sistem, parçalarının özellikleriyle açıklanamadığı ve tanımlanamadığı ya da bu özelliklere ve onların ilişkilerine indirgenemediği zaman, onun belirmif olduğu söylenir. Çok sayıda insan, hayat ve bilincin beden veya beyindeki fizyo-kimyasal işlemlere mi indirgenebilir olduğunu yoksa onların belirmif olgular -kendinden önceki klasik, fiziksel özelliklerden farklı özellikler sergileyen sahiden yeni olgular- mı olduğunu sormuştur. Filozoflar kavramsal düşünme, matematik ve “toplum” gibi şeylerin belirmif olgular mı olduğunu merak etmişlerdir. Herhangi bir grubun özellikleri ve davranışı, o grubun üyelerinin özellikleri ve davranışıyla tamamen açıklanabilir mi?” (Zohar- Marshall, 2002,c44)

Danah Zohar’ın sorduğu iki soru;

Kavramsal düşünme, matematik ve toplum gibi şeylerin belirmif olgular olup olmadığı? ya da bilincin fizyo-kimyasal işlemlerle değerlendirilmesi soruları Kuantum Teorisi kapsamında halen yanıtlanmamış olsa bile, bu paradigmaya yine Zen Makarna’sı açısından bakacak olursak şunu diyebiliriz; yeterli malzeme varsa ve malzemeler değişkenlik içerecek kadar çeşitli ise her an bir makarna belirebilir.

Toplumlar ya da bireylerin zihinsel süreçleri birbirlerine bağlı örüntü sistemlerini ya da daha basit anlamı ile Zen Makarnası'ndaki malzeme listesini anırtır. Bu örüntü sistemlerindeki çeşitlilik (fazla çeşitlilik aynı zamanda sistemin kaotik olmasını da gerektirir) nedeniyle yeni bir sistemin (makarnanın) bir anda belirmesi çok olasıdır. Bu olasılık ise zihnin fizyo kimyasal süreçlere indirgenemeyecek kadar birleşik ve bütün bir sistemin parçası olması anlamına gelir.

2.3.6 Saklı Değişkenler (Doğanın 'Belirsiz Düzen' İçeren Davranışı)

Saklı Değişkenler tanımı "Bell Problemi" nin açıklanmasında kullanılan terimlerden biridir. Bell Problemi ; "Einstein'in daha önce ortaya attığı bir teoremin farklı bir yorumu olan ve ilkin David Bohm tarafından tasarlanan kuramsal bir deneyle ilintiliydi. Bu deneyde, iki proton ortak bir kaynaktan odanın karşıt kenarlarına doğru ateşlenir. Kuantum mekaniğine göre, iki protonun spinleri, ölçüldüğü anda birbirleriyle bağlantılı hale geçecektir -yani, A protonunun spininin "yukarı" olduğu bulunmuşsa, tam aynı anda B protonunun spininin "aşağı" olduğu bulunacaktır." (Zohar,Marshall2002g, 41) şeklinde açıklansa da, maddenin temel parçacıklarından olan protonların, üstte açıklandığı şekilde birbirlerine zıt hareket etmelerinin bir nedeninin de "...fotonların birbirlerine bağlı hale gelmelerini ancak, birinden diğerine giden bir nedensel kuvvet " (Zohar,Marshall, 2002h, 42) yani "Saklı Değişken" ler adı verilen "belirsiz neden" den kaynaklandığına ilişkin açıklamayı içermektedir.

Bu açıklamadan anlaşılması gereken, "Saklı Değişkenler" tanımının içeriğindeki 'değişkenlik' kavramının, doğanın birbirine zıt ve belirsiz davranışlarını açıklamak için kullanıldığıdır. Ancak aynı doğanın tüm bu belirsizlik ve rastgeleliğin içinde bir tür 'belirsiz düzen' içerdiği. Doğa, nedensiz ve rastgele ancak buna zıt olarak belli bir düzen dahilinde davranmaktadır.

2.3.7 Kaos ve Düzen

Kuantum Teorisi'nde ele alınan Kaos kavramı, günümüzde sıklıkla "karışık ve dağınık" ya da "kaotik" tarzında kullanılan "Kaos" sözcüğünden yola çıkmamıştır. Kuantum Teorisi'nde sözü edilen "Kaos", Hesiodos'un "Tanrıların Doğuşu-Teagonia" isimli kitabında sözünü ettiği, her şeyin her şey içinde bulunduğu sonsuz

ve belirsiz boşluk anlamına gelmektedir. Kuantum Teorisi , her şeyin her şey içinde bulunduğu bu belirsiz ve sonsuz boşluğa “Kuantum Vakumu “ adını vermiştir. Danah Zohar ve Ian Marshall “Kuantum Vakumu” kavramına şu şekilde yaklaşırlar ;”..... Kuantum Alan Teoremi’nde tanımlanan vakum her şeyin en küçük temel enerji halidir, her şeyin kaynağıdır. Öte yandan vakum, kelimenin sözlük anlamıyla ‘mevcut’ değildir, zira mevcut olmak ‘göze çarpmak’ anlamını barındırır. Vakumu göremeyiz, ona dokunamayız ve onu ölçemeyiz. O salt bir imkân denizi, uyarılması varlığa vücut verecek bir tür ön-varlıktır. Dolayısıyla imkân varlığın kaynağıdır, varlık ise gerçeklikler veya “tezahürler” çokluğudur. Bu çeşit düşünce tarzı mistiklere, özellikle Doğu mistiklerine tanıdık gelir, ama Batı düşüncesine yabancısıdır ve kuantum fiziğinin yeni bir paradigmayı haber verdiği çok önemli hususlardan biridir.” (Zohar,Marshall,2002ı, 110)

Düzen kavramı ise Kuantum Vakumu’ nda sıkışmış halde bulunan her şeyi içeren hiçbir şey boşluğunun (daha basit bir açıklama ile tüm malzemelerin eş zamanlı olarak bir tencereye atılması ile yapılan Zen Makarnası’nın) görünür hale gelmesi için bir düzene sahip olma zorunluluğunu açıklar. (Zen Makarnası’nın içindeki karışık malzemedan domatesleri ya da peynirleri ayıklamak ve domates-peynir ikilisi ile yeni bir makarna yapmak gibi)

3-SANATSAL YARATIM KAVRAMI VE YARATIMIN NEDENLERİ

İnsanlığın ilk temel sorusu Neden var'ım? ise, ikinci temel soru Neden yaratıyorum? dur. Bu iki sorunun cevabını, insan varlığı kadar değişken gerçeklikte ve bu gerçekliklerin neden olduğu yaratma biçimlerinde aramak gerekir.

Sanatsal Yaratım kavramını, kapsadığı alanın genişliği nedeniyle tezim ile ilişkilendirdiğim iki aşamadan yola çıkarak ele aldım.

3.1 Yaratma kavramı ve Olasılık

Sanat veya sanatçı / yaratı veya yaratıcı olarak adlandırdığımız kavramlar, bilincin sınır aşımında duran özel kavramlardır. Engin Gençtan'a göre yaratım edimi ve bu edim ile var olabilme durumu ; "insanın, kendisini yaşamakta olduğu zaman içinde var edebileceği ve değiştirebileceği ilkesinden kaynaklanır. "(Gençtan, 2007, 33) Gençtan'ın belirttiği gibi, sanat veya sanatçı olma hali veya sanattaki yaratım hali, bilinç tarafından kodlanan verilerin dışında bir gerçeklik yaratma veya "var olma" sorununa ilişkin çözüm arayışından başka bir şey değildir. Verili gerçekliğin dışında, alternatif gerçeklerin bulunduğu dair sezgi ve bunların tam olarak bilinemezliği ya da tüm bunların düşüncenin çok ötesinde kavranabilir olma ihtimalleri, yaratıcılığın başlıca sebebidir. Irvin D.Yalom "..birbirimize ne kadar yakınlaşırsak yakınlaşalım, en sonunda arada kapatılamaz bir boşluk kalacaktır, her birimiz varoluşa tek başımıza başlarız ve varoluştan tek başımıza da ayrılmalıyız.Bu nedenle, varoluşçu çatışma, mutlak yalıtımımızın farkında olmamızla, bağlantı kurma, korunma ve daha büyük bir bütün olma arzumuz arasındaki gerilimdir." (Yalom, 1999, 20) der. Sanatçının yaratım aşaması da tek bir uzay veya zaman araştırmasının dışında (verili gerçekliğin dışında), tüm olasılıklara açık ve tekdüzelikten kurtulmuş yeni bir gerçekliktir. Bu gerçeklikte doğa fenomeninin verileri, hiç' lik düzeyine indirilerek yeniden ve yeniden kurgusal mekanlar yaratılır. Doğa kendi gerçekliğinde olan şey değildir artık. Özel bir sezmeyle ait ve o sezginin ya uyum sağladığı ya da meydan okuduğu "şey" haline gelmiştir. Yaratım aşamasında yeniden tanımlanan bu başkalaşmış doğa, her şekilde 'var olma' imkanına sahiptir. Yalom'un deyimini ile "bütün olma arzusu", sanatçının tüm olasılıklara açık olması anlamına gelir. Çünkü yaratım süreci, her ne kadar zihin ile ilgili gözükse de özel bir bilinçsizlik hali ile tamamlanır. Bunun nedenini; sanatçının

yarattığı varlığa adadığı süreçte, varlığın başkalaşmış doğasında ve bu doğanın şimdiki gerçeklikten kopuşunda aramak gerekir. Bu durum; Heidegger'in deyimi ile ""örtüsükalkan varlık (Being-uncove-ring)"dır. (Dursun Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 2004 ,219-230)

3.2 Yaratım Kavramı ve Sezgi

Yaratım aşaması; “Örtüsü kalkmış olan-bütün olan” varlık ile buluşmayı gerektirir. Yaratım, önce öğrenilmiş bilgiden kurtuluşun ve daha sonra yeni bir sezgisel durumun deneyimidir. Gadamer’e göre , yaratım aşamasına kadar var olmuş ve bilinebilir olan yargı durumları yani önyargılar ya da ön bilgiler " hakikati kaçınılmaz olarak bozsunlar diye, zorunlu olarak temellendirilmemiş ve hatalı şeyler değillerdir. Aslında varoluşumuzun tarihselliği, kelimenin tam anlamıyla önyargıları gerektirir ki, bu önyargılar deneyimimiz için gereken başlangıcı oluştururlar. Şu halde, önyargılar, her şeyden önce anlamamızın, dolayısıyla da bir şeyi deneyimleyebilmemizin ön koşuludurlar.” (Gadamer,1995,33) Gadamer’in bu açıklaması, yaratım ve sezgi arasındaki ilişkinin her şeyden önce ön bilgi gerektirdiği ancak yaratım durumunda ön bilginin değil sezginin öncelendiği anlamına gelir. Yaratım aşaması, ön bilgiden yola çıkılarak sezgi ile ‘bütün’ün birleştiği noktada başlar.

Bu temelde eski ve geleneksel bir oyunun, Go oyununun kurallarını çağrıştıran bir durumdur. Go oyunundaki “handikap” (Oyuncular arasındaki seviyeyi eşitlemek için önceden yerleştirilmiş taşlar) (<http://www.gookulu.com/kurallar/>) taşlarının tahtada dizili olması gibi, varlığın tarihselliğinin bilgisi de, önceden öğrenilmiş önyargılardır. Bunlar yaratım aşamasında karşı karşıya kalınan varlık durumunu sezebilmek ve deneyimlemek için gerekli ön koşullardır. Tıpkı bir Go oyununda ustalaştıkça Handikap taşlarına duyulan ihtiyacın azalması gibi, yaratım aşamasında da ön bilgi ihtiyacı giderek azalır ve geriye “an” içinde belirlenen ve anın bitmesiyle anlamını yitiren stratejiler kalır. Yaratım durumu ve sonrasında ortaya çıkan “Varlık” geçici stratejileri ya da Go hamlelerini sezmenin bir bütünüdür.

Eric Maria Rilke yaratıcılığın “yaratıcılık: belli amaçlar uğruna bir özdenetim veya kendini kısıtlamadan ziyade benliğin kayıtsızca koy verilmesi, ihtiyattan ziyade bilgece bir körlük sessizce ve yavaş yavaş biriken mülkler elde etmek için değil

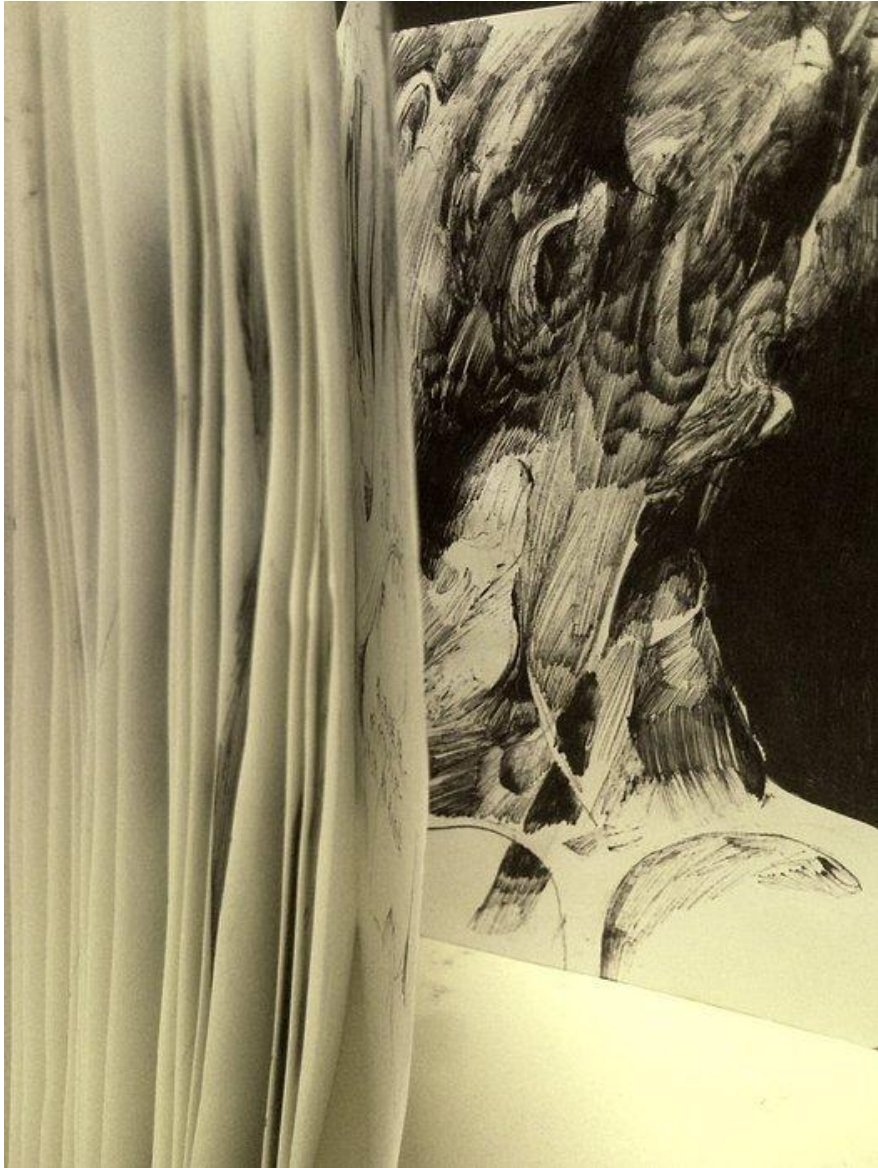
bütün bozulabilir değerleri sürekli heba etmek için çalışmaktır.” (Hyde, , 2007 , 203) olduğunu söyler. Yaratım aşamasındaki sezgi, Lewis Hyde’in tanımı ile “Eros” a (Hyde, 2007b , 206) benzer. Bu türlü sezmenin içinde akıldan çok, insana ait ya da insanın içindeki gizil doğaya ait ilksel durum –refleks-mevcuttur. Yaratım “Eros” ise sezginin dışında kalan gerçeklik “Logos” tur (Hyde, , 2007c , 206) Zen’deki Yin Yang ikilemi gibi sanatçı bu ikisi arasında gidip gelir. Yaratım süreci Eros ve Logos arasında beliren kendinden varlıktır. Lewis Hyde’in deyimi ile “Sanat yapıtı bir koşaçtır. Münferit olanları bir bütün çevresinde bir araya getiren bağ , bir kayış ve bir rabıadır.”(Hyde , 2007d , 206)

Yaratım ve sezgi arasındaki ilişkiyi açıklayabilmek için Yusaku Kubo’nun “Günlük” leri kapsamında oluşturulmuş üç çalışmayı ele aldım. (Ek-3-4-5) Bu çalışmalar sanatçının yaptığı günlük meditasyonlar sonrasındaki zihin durumlarını ifade ediyorlar. Her üç çalışma bir süreç dahilinde zihin beden bütünlüğünün yakalanması ve sezgi ile kavranan içsel durumun araştırılmasına yöneliktir. Çalışmalar Zen kaligrafisi tekniği’nden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

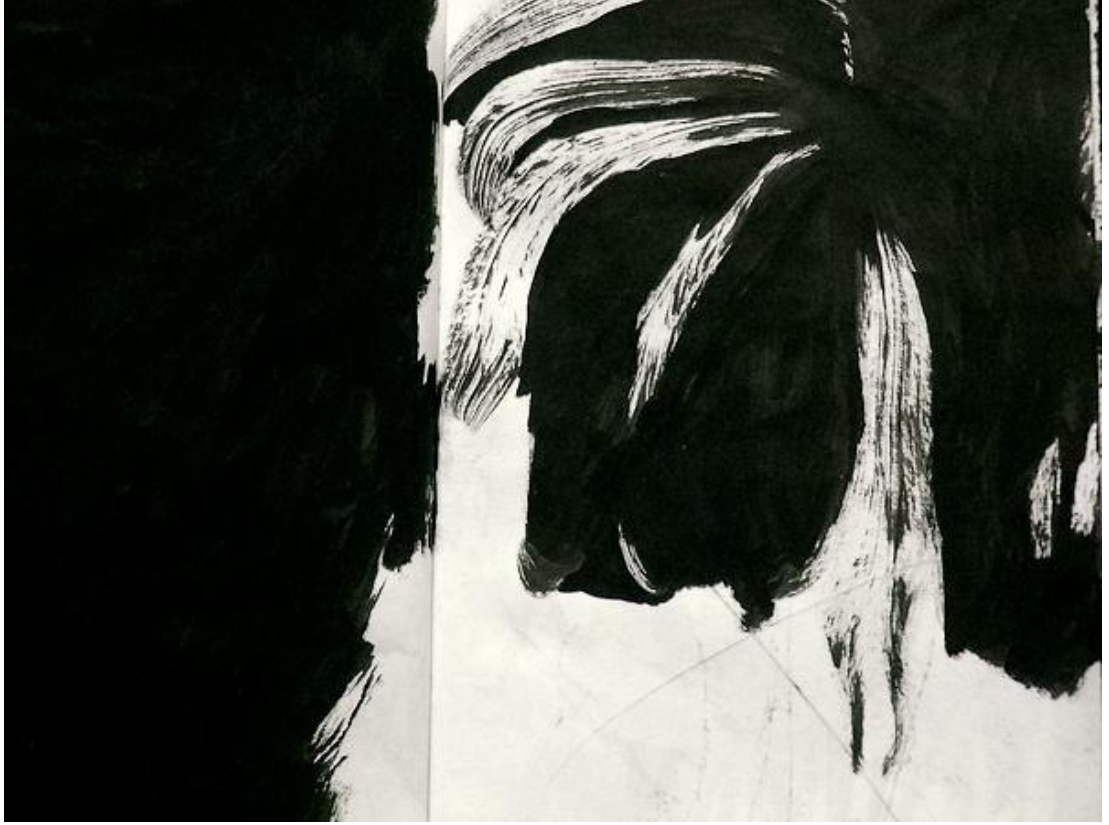
Ek-3

Yusaku Kubo -Diary -1- 2011

Ek-4

Yusaku Kubo –Diary -1- 2011

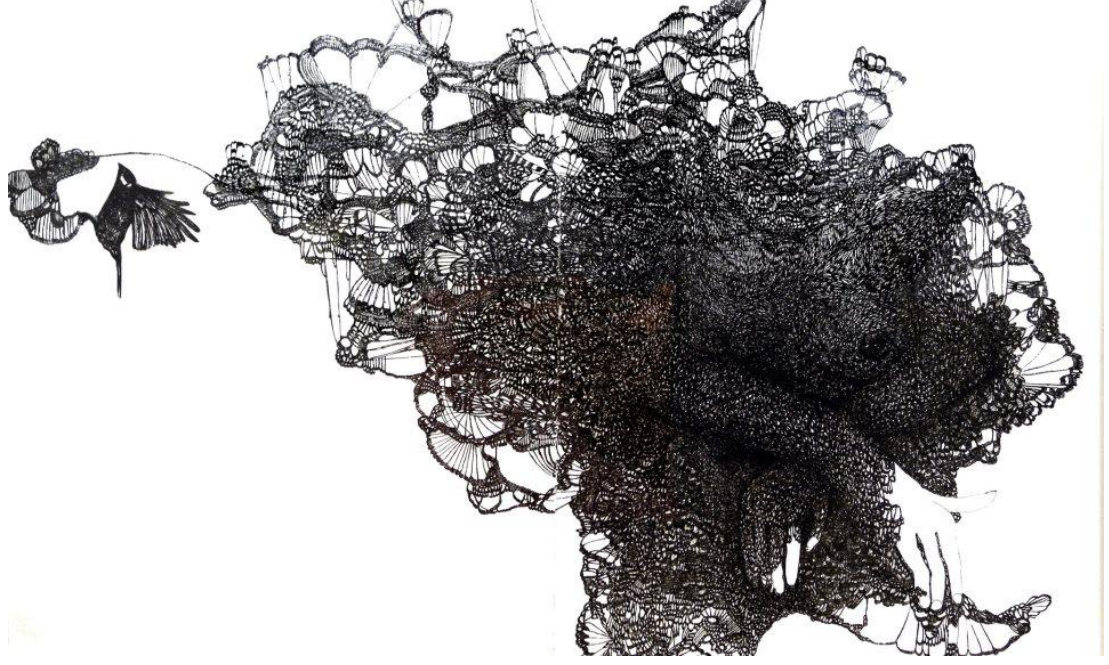
Ek-5

Yusaku Kubo –Diary -1- 2011

Yusaku Kubo'nun çalışmaları izleyiciye Wolfgang Smith'in önermesini anımsatır. “ Evren zorunluluk ve serbestlik , matematiksel katılık ve müziksel oyun kumaşından dokunmuştur, her olgu bu iki esasa iştirak eder.” (Smith , 2000, 89-90) Smith'in burada üstü kapalı olarak açıklamaya çalıştığı gerilim, maddesel olan ve maddeyi nitelemek için olan “geist” in (evrensel ruh) , somut ve soyutun birlikteliğinin , fiziğin önerdiği entropi yasasına aykırı çalıştığıdır. Çünkü madde ve formun arasında (Aristoteles'in Salt Madde ve Formu'da göz önüne alınır ise) (Aristoteles, 1996,Sf:54-55) daima bir olasılık ilişkisi vardır. Madde, ruhun (geist) olma potansiyeline göre (ya da imkansızlığına göre) şekil alandır. Ruhun olma potansiyeli ise özü gereği sınırsız imkansızlık barındırandır.

Bu sınırsız imkansızlığın sezgi yolu ile kavranması ile ortaya çıkan varlık; Nathalie Tacheau'nun kaotik ancak bütüne yönelik çalışması gibidir. Sanatçı bu çalışmasında doğanın eklektik ve belirsiz yanını yansıtmıştır.(Ek-6) Bu çalışma; yaratım aşamasındaki kişinin; onca gerçeklik arasından, kendisinin içinde bulunduğu

gerçekliği ve bu gerçekliğe ait verileri (önyargılarını ve önbilgilerini) aşarak,
bütünü sezme çabasıdır.

EK-6
Nathalie Tacheau-2012

Galerie Pierre Hallet –Paris

4. ZEN DİSİPLİNİ, KUANTUM TEORİSİ VE SANATSAL YARATIM KAVRAMI ARASINDAKİ ORTAK NOKTALAR

Bu bölümde daha önceki bölümlerde açıklamaya çalıştığım Zen Deneyimi, Kuantum Teorisi ve Sanatsal Yaratım kavramları arasındaki ilişkileri aşağıdaki madde başlıkları ile inceleyeceğim.

4.1 Zen Disiplini ve Kuantum Teorisi arasındaki ilişkiler

4.1.1 Zen Disiplini'ndeki "Boşluk" kavramı ile Kuantum

Teorisi'ndeki Kuantum Vakumu Kavramının Arasındaki İlişki

Zen Disiplini açısından Boşluk kavramı; "...kendini bir öz olarak da düzenleyen . her nesnenin , o nesnelerdeki özün ve değişimin içinde, ortasında yer alanı da yakalama yeteneğine sahip olan " (Cheng, 2006, 50) anlamına gelen, her şeyin, her şeyde olduğu kaos' a benzer bir özellik taşır. Buna örnek vermek gerekirse; insan tarafından eğer olduğu gibi ve değiştirilmeksizin algılanacak olursa doğanın kendisi tam bir boşluktur. Çünkü doğadaki tüm elementler, atomlar, makro veya mikro şekilde bir aradadır. Doğa yeni üretime olan gereksinimini söz konusu bir arada olma halinden karşılar. Söz gelimi bir kaya parçası ya da su birikintisi yeryüzünde olan her şey den oluşmuştur. Suyun ve kayanın ortak noktası öz'ü bu her şeyden oluşma halidir.

Kuantum Teorisi'nin ileri sürdüğü Kuantum Vakumu yani ilksel duruma bakıldığında ise Zen'de sözü edilen Boşluk kavramı'na çok benzer bir durumla karşılaşırız. Çünkü Kuantum Vakumu her şeyin her şey de olduğu sıkıştırılmış bir kaos durumudur ve tıpkı Zen'in söylediği Boşluk aynı zamanda Hiçlik' tir önermesi gibi Kuantum Vakumu'nda da her şeyden oluşan bir hiçlik vardır. Bunun nedeni her şeyin bir arada ve tanımlanamaz olmasının, (en azından dil, form, düşünce açısından) bir "Hiçlik" durumuna yol açmasıdır. "...imkânın, varlığın ikinci alanı olduğunu ve dolayısıyla olasılıkların bir ölçüde gerçek varlıklar olduğunu kavrayabilirsek Kuantum Vakumu'nun doğasını ve onun günlük varlıkla ilişkisini anlamaya başlarız. KUANTUM ALAN TEOREMİ'nde tanımlanan vakum her şeyin en küçük temel enerji halidir, her şeyin kaynağıdır." (Zohar, Marshall , 2002i, Sf:110)

Üst üste çakışan bu iki bulguyu daha açık bir dille açıklamak gerekirse ,

Kuantum Vakumu ve Boşluk kavramları içindeki malzemenin fazlalığı nedeni ile hiçbir isim alamayan 'çorba' ya benzerler. Malzemeler öylesine karışmıştır ki onları tanımlayabilmek için bir sıfat bulunamaz ve bu çorbaya verilecek isim bulunamadığı için hiçlik olarak nitelenir.

Kuantum Teorisi'ndeki Kuantum Vakumu ve Zen Deneyimi'ndeki Boşluk kavramlarının bir diğer ortak noktası ise; her ikisinin de determinist bir bilme sistemi ile tanımlanamaz, görülemez ancak bu determinizm yıkıldığı ve olasılıklara yer açıldığı takdirde hissedilebilir olmalarıdır.

4.1.2 Kuantum Teorisi'ndeki Atom-altı ve Atom-üzeri Alem Kavramları ile Zen Disiplini'ndeki Zihin Beden Bütünlüğü Kavramı Arasındaki İlişki

Kuantum Teorisi'nde sözü edilen mikro ve makro doğa görünüşleri, (atom altı ve atom üzeri dünya) Zen Disiplini'ndeki Zihin Beden Bütünlüğü kavramı ile ilişkilidir. Zen'e göre zihin sürekli bir değişkenlik ve hareketlilik içerir. Zihin durdurulabildiği ölçüde, Kuantum'un sözünü ettiği makro doğaya yani görünür olana yaklaşır. Bunu bir örnek ile açıklamak gerekirse; bir kaya parçası görüntüde değişmez ve katıdır. Ancak taşın atom-altı düzeyi bu şekilde çalışmaz. Sürekli devinim ve alışveriş halindedirler. Atom-altı'nın bu hareketliliğinin bir bütün olarak taşın görüntüsüne yansması olası olmasa da, bu söz konusu taşın sabit ve kalıcı olduğu anlamına gelmez. Taş sadece sabit ve kalıcı gözüküyordur o kadar. Zen, zihni taşın atom altı düzeyi şeklinde algılar. Sürekli bir devinim ve hareketin içerdiği değişim ve taşın dışarıdaki görünümü ile zıtlık oluşturuyordur. Taşın bütünü (atom-altı ve atom –üzeri alemi) Yin-Yang zıtlığı olarak isimlendirebileceğimiz bu zıtlıktan yola çıkarak kavrarız. Danah Zohar bu bütüncül yaklaşım için ; “fotonlar kendi kendilerine var olamazlar. Kendi başına oluşan tek şey, kendini bize bir ilişkiler ağı olarak gösteren bölünmeyen bütünlüktür. Bireysel varlıklar bizim idealleştirdiğimiz korelasyonlardır. Yeni fizik eski doğu mistisizmine çok benzer. “ der. (Zohar, Marshall, 2002j, 138) Kuantum Teorisi ve Zen Deneyiminin ilişkili olduğu nokta; atom-altı ve atom-üzeri alemi ya da Zen deneyimi ile Zihin Beden Bütünlüğü'nün birlikteliğidir. Bu birliktelik, birbirinin aynı olan 'kalıpsal bir benzerlikten' değil zıtlıktan oluşur.

4.1.3 Kuantum Teorisi'ndeki "Belirsizlik " kavramı ile Zen Disiplini'ndeki "Şimdi" Kavramının İlişkilendirilmesi

Danah Zohar; " Budist bilimi ise bilincin bilimi , farkındalık durumlarının bilimiydi. Onlar için önemli olan yanılsamaların ardını görebilmek , onları kontrol edebilmektir. Bu yüzden, evreni, bilincin zeminini kucaklayıp bağrına basmış bir şey olarak tasarlarlar. Bu bilinçten insan zihni kopmuştur. Budizm'deki hedef de bu bilinç zeminine dönebilmek, onunla birlik sağlayabilmek yani nirvanaya (zamansızlık ve farkındalık, / farkında olmamaklık) ulaşmaktır. (Zohar, 234) der. Zohar'ın anlatmak istediği, Kuantum Teorisi'nde sözü edilen (Heisenberg Belirsizlik Kuramı) "Belirsizlik" ilkesinin, Zen'deki an'lık kavramı ile açıklanmasıdır. An'lık kavramı, geçmiş ve gelecekte bağımsız olarak 'şimdi-buradalık' anlamına gelir. Aynı şekilde Belirsizlik İlkesi' nin de bizlere açıklandığı şey, ışık parçacığının tek bir şekilde belirebileceğidir. (Ya hareketi ya da konumu ölçülebilir) Tıpkı Zen'deki an gibi Kuantum belirsizliği de, insanın bugüne kadar var ettiği simülasyon evreninin dışında çalışır. Tüm zaman, mekan ve uzam kavramlarının belirsizleştiği ve tanımsızlaştığı bir şimdi den söz edilir. Bundan kasıt tıpkı ışık parçacığının belirsizliği gibi, her an her yerde olabilmek ve ölçümsüzlük durumudur.

4.2 Kuantum Teorisi ve Sanatsal Yaratım Arasındaki İlişkiler

Öncelikle şunu belirtmeliyim ki Kuantum Teorisi diye bir teori ortaya atılmamış olsaydı bile "Yaratım " kavramı kendi başına bir kuantum gerçekliği olurdu. Bunun nedeni teorinin bilimselleştirerek gündeme getirdiği, ancak yaratım aşamasındaki sanatçının halihazırda sezgileri ile bildiği "olasılık " ve " rastgelelik" kavramlarının bilimsel ve sanatsal anlamda üst üste çakışmasıdır. Bu nedenle konuyu aşağıdaki üç kavram kapsamında incelemeyi gerekli gördüm.

4.2.1 Kuantum Teorisi'ndeki Rastgelelik kavramının Sanatsal Yaratım ile ilişkilendirilmesi

Günümüzde her ne kadar sanata yönelik olarak bir Determinist anlayış (Kavramsal sanat ve Güncel Sanat yapılan her işin neden sonuç ilişkisi ile açıklanmalarını gerekli kıldıkları ve sanat eserinin bir varlık olmaktan çıkarak neredeyse bilimsel bir tez haline gelmesine sebep olmaları yüzünden bu determinizm'den fazlasıyla etkilenmişlerdir) hakim olsa bile yaratım kavramı kendi içinde tamamen “indeterminist” tavrından yola çıkar. Buradaki ‘indeterminizm’ nedensiz ve sonuçsuz bir rastgeleliktir. Ancak tıpkı Kuantum Teorisi'nin içerdiği rastgelelikte olduğu gibi her rastlantısal şeyin içinde bir ‘kendiliğinden’ düzen vardır. Bu kendiliğinden düzen, tıpkı Kuantum doğasının yasaları gibi ‘değişken’ ve ‘duruma’ yönelik verilerle çalışsa bile, yaratım aşamasındaki kişinin sezgisel düzenini içerir.

Bu durumu örneklemek gerekirse; kağıt üzerine rastgele darbelerle mürekkep püskürttüğümüzü varsayalım. Kağıt üzerine düşen her damla mürekkep ‘öylesine’ ‘orada’ olma durumu gibidir. Daha önceden hesaplanmadan (yer –konum- boyut açısından) öylece oraya rastgele düşmüştür ve bir olasılık başka bir forma dönüşecektir. Danah Zohar şöyle der; “ Tüm estetik gereksinimlerimizin alt yapısını oluşturan ve bizim herhangi bir tarz ya da nesnenin bu gereksinimlerimizi karşılayıp karşılayamadığı konusunda yargıda bulunmamıza olanak sağlayan doğal olan şeydir. Kuantum estetik bize eşdeğerde geçerli pek çok olasılık sunar. Eğer herhangi bir tarz ya da nesne içimizdeki doğayı ifade eder ve onu (bilincimizin doğasını) işleyip zenginleştirirse başarılı olmuş demektir. Aksi takdirde başarısız olur. (Zohar, 1998,234) Zohar’ın sözlerinden de anlaşılacağı gibi günümüzde varlığın asıl doğası olduğu varsayılan Kuantum doğa, pek çok olasılıktan ve anlık durumlardan oluşur. Bu onun rastgeleliğinin ya da rastgelelik altında geliştirdiği belirsiz sisteminin göstergesidir. İyi bir sanat yapıtı ya da bu yapıtı yaratmaya meyilli sanatçı da aynı belirsizlik ve kararsızlık aşamalarından geçer. Yaratım aşaması önceden belirlenemeyen ve bir düzen dahilinde devam edemeyecek olan pek çok rastgele tavrından ortaya çıkar.

4.2.2 Kuantum Teorisindeki Bağlamsalcılık kavramının

Sanatsal Yaratım ile ilişkilendirilmesi

“ Kuantum fiziğinde, bir parçacığın gerçek varlığı ve özdeşliğinin onun tüm çevresine veya bağlamına bağlı olduğunun bilinmesine bağlamsalcılık denir. Aynı görünüp kullanıldıkları bağlama göre farklı anlamlara sahip olan eşadlı kelimeler gibi kuantum gerçekliği de doğasını çevre şartlarına göre ayarlar.”(Zohar, Marshall, 2002k, Sf:38-39) Danah Zohar’ın bu cümlede açıkladığı şekilde, sanatsal yaratımda doğasını çevre şartlarına göre ayarlar. Yaratımın doğası gereği; sanatçı ve çevresi ve sanat yapıtı bir bütündür. Her ne kadar sanat yapıtı daha sonradan evrensel olarak ele alınacak olsa bile, kendi içindeki bütünselliği ve biricikliği üretildiği çevre şartlarından kaynaklanmaktadır. Tıpkı bozon ve fermiyon çiftinin duruma ve verilere ve gözleme dayalı olarak ne’liklerinin söylenebilir olması gibi, sanat yapıtının belirsiz ve rastgele düzeni, yaratım aşamasındaki kişinin ve onun içinde yaşadığı çevrenin şartları ile bir bütündür ve bu bütünlük sanat eserini oluşturulduğu çevrenin doğası ile bağlaşık kılar. Tıpkı sanat eserinin hem içerdiği geçirgen durum (evrenselliği) ve hem de çevresi ile ilişkilendirilebilir olması gibi Kuantum doğa’da Atom Altı ve Atom Üzeri aleminin bir toplamıdır. Bu iki durum birbirlerinden ayrı olarak düşünülemezler. Kısacası Kuantum doğa ve yaratım kavramı kendilerini oluşturan bütünün birer parçasıdır ancak bu bütün daima parçadan farklı olarak algılanır.

4.2.3 Kuantum Teorisi’ndeki Beliriş kavramının Sanatsal Yaratım ile İlişkilendirilmesi

Kuantum Teorisi’ndeki ‘Beliriş’; bir sanat nesnesinin kendini oluşturan bileşenlerin doğru yer ve zaman üst üste binmesi ile ansızın belirivermesi gibi bir durumdur. Yaratım aşamasındaki sanatçının zihni bir kuantum vakumu gibi çalışır. Ortaya çıkacak nesneye dair her veri zihinsel kaos durumunun içinde bir yerlerde duruyor gibidir ve ansızın biriken verilerden bir “iş” ortaya çıkıverir. Bu durum anlık gibi gözükse de, Kuantum doğasının kaotik yapısında olduğu gibi, şeylerin oluşması için gereken çokluğun vakum da ya da başka bir deyişle sanatçının zihninde toplanması gerekir. Bu aşama, iş’in zihinde belireceği sürece kadar neredeyse hiçlik içindedir ve bilinemezlik içerir. Orada her şey vardır ve temelde hiç bir şey yoktur. Asıl yaratım bu boşluk durumundan ortaya çıkar ve sıkıştırılmış gibi duran küçücük zihin vakumundan genele yayılır.

Bu genele yayılma durumunu Danah Zohar şu şekilde açıklar; “Heidegger'in estetik kuramında 'dünyalaşma' diye tanımladığı , çekicin veya ayakkabının ya da japon bahçesinin veya Van der Robe binasının , onları kullananların dünyasını ifade eder hale gelmeleri, bilinçli sistemlerin (ve tüm canlı sistemlerin), statik ve kaotik ya da sıkıcı ve kafa karıştırıcı kavramlarının arasında bir yerde durmalarından daha fazla şey yansıtır. Bu aynı zamanda herhangi bir kuantum sisteminin temel özelliği olan üst üste bindirilmişlik kuantum etkisinin çoklu potansiyelini (gizli derinlik) yansıtır.” .”(Zohar, Marshall, Kim 20021, 232)

Burada sözü edilen “gizli derinlik” ve “üst üste bindirilmişlik” ve “çoklu potansiyel” yaratım aşamasında zihinde ya algıda seçicilik yolu ile ya da kendiliğinden kavrama ile oluşan verilerin tümüdür. Bu veriler tıpkı Kuantum doğasındaki beliriş gibi uygun zaman ve mekanda “ansızın beliriveren” lerdir.

4.3 Zen Disiplini ve Sanatsal Yaratım Arasındaki İlişkiler

4.3.1 Zen Disiplini'ndeki “Boşluk “ kavramının ve Sanatsal Yaratım

İle İlişkilendirilmesi

Zen Deneyimi'ndeki Boşluk kavramı, Kuantum Teorisi ile ilişkili olduğu kadar Yaratım ile de açıklanabilir bir kavramdır. Her ikisinin ilişkili olduğu nokta; sanatçının başlangıçta durduğu hiç'lik durumundan kaynaklanır. Sanatçının bilinci henüz ortaya çıkmamış iş' e dair pek çok nesnel ya da düşünsel veri ile doludur ve bu durum kaos ya da boşluk gibidir. Bu bilinçte her şey birbirinden bağımsız olarak kendi başına bir varlık olarak bulunurken, tıpkı doğanın öylelik' den yaratması gibi ansızın tüm şeylerden bir şey ortaya çıkar. Ortaya çıkan iş görünürde neden-sonuç ilişkisine bağımlı gibi gözüküyor olsa da, başlangıçtaki birbirinden kopuk önermeler ve içinde her şeyin bulunduğu hiçlik durumundan yapılan bir seçkiden ibarettir. Alan Watts bu seçki hakkında şunları söyler; “... sanatçının bu konudaki kararlarını ve beğenisini yönlendiren şey nedir? Bulutların biçimindeki o rastlantısal güzellik gibi resimde de o rastlantısal güzellik etkisini veren şey nedir? Zen duyarlılığı açısından kesin bir kural yoktur. Daha doğrusu sözle açıklanabilecek ya da bir düşünce dizgesi içine oturtulabilecek hiç bir kural yoktur. Ama bir yandan da bütün bu gibi şeylerde bir düzen ilkesi vardır. Bu ilke Çin felsefesinde li sözcüğü ile karşılıklandırılmıştır. "li" sözcüğünü Joseph Needham "organik model " diye

çeviriyor. Li başlangıçta yeşim taşının üstündeki sular, kerestenin damarları , adalelerin lifleri gibi şeyleri anlatmak için kullanılan bir sözcüktü. Bunlar öyle bir düzeni açığa vuruyordu ki bu düzen sözle ya da duygusuz çizgilerle resimlenemeyecek kadar çok boyutlu ince bir biçimde birbirleriyle bağlantılandırılmış kıvrır kıvrır gibi bir şey diye nitelenebilir. Sanatçı onu saçının büyüdüğünü bildiği türde bir bilgi ile bilmelidir. Onu bir kez bir kez bir kez daha yapabilir de gene nasıl yaptığını açıklayamaz. Taocu felsefede bu yetenek "te" diye ya da "sihirli erdem" diye adlandırılır. gökyüzündeki yıldızları nasıl şaşkınlıkla ve hayranlıkla izliyorsak bir şeyin bilincinde olmak yetimizi de aynı duygularla izliyoruz.” (Watts, 1985, 33)

Watts’ın sözünü ettiği “Te” ve “Li”; boşluk kavramının buradalık ve oradalık durumlarını içerir. “Te” kendinden olagelen belirsiz bir algı iken, “li” bunun zıddı olarak bu dünya’nın bilgisini içerir. “Li” ve “Te”, yaratmakta olan kişinin başlangıç aşamasında zihninde toplanan tüm verilerin bir bütün olarak ortaya çıkmasını ifade eder.

Bunu karmaşık bir odanın içinden, o an için gerekenleri alıp çıkmak örneği ile de açıklamak mümkündür. Karmaşık odada her şey her şeyin içinde bulunurken, zihnimizdeki düzenin gerekliliği ile o an işimize yarayacak şeyleri alıp çıkarız. Yaratım aşaması da Te halindeki bir odaya Li’nin düzeni ile girmek ve oradan lazım olanı alıp çıkmaktır.

4.3.2 Zen Deneyimi’ndeki “Süreç” Kavramının ile Sanatsal Yaratım İle İlişkilendirilmesi

Bir sanatçının yaratım süreci her ne kadar uzun vadeli gibi gözükse de an’lık kavramalardan oluşur. Sanatçının elindeki tüm verilerden ve zamandan bağımsız olarak sezgi ve kavrayışla bulduğu şimdi, o zamana kadar topladığı tüm verilerinden farklı ve aynı zamanda elindeki tüm verilerin de bir parçasıdır. Zen Sanatçıları, betimleyecekleri doğaya dair tam o an’ın gelmesi için sabırlı bir bekleyişe girerler. Tam o an öyle bir durumdur ki günümüzün yaygın deyimini ile işte şimdi anlamına gelir. Tam o anda her şeyle bütün olmak ya da bütünün parçası olmak gibi de anlaşılabilir. Oluş durumu olarak da adlandırılabilir bu şimdi’lik

hali sürekli olmakta olan ve durmayan doğanın da gerekliliğidir. Doğanın sonsuz oluş durumu sanatsal yaratımda süreç olarak adlandırılır.

Yaratım, sezgisel ve ilksel dürtünün, kısacası bütünden beslenme halinin bir belirtisidir. Suzuki bu durumu şöyle açıklar; “gerçek yol en azından iki taraflıdır. negatif ve pozitifdir. Aynı anda hem negatif ve hem de pozitif bir yolla konuşamayız.” Shunryu Suzuki, 1992b, 7) Bu hem yaratımı ve hem de Zen’in “Süreç” kavramını kapsayan bir açıklamadır. Yaratım ve Süreç’in dışarıda aranması gereken yöntemler olmadığını ve her ikisinin de kişinin bireyselliğinde ve evrenselliğinde daha doğrusu kişinin bütünlüğünde ve bütünün bir parçası olmasında saklı olduğuna dair açıklamadır.

Süreç ve Yaratım arasındaki ilişki yine Suzuki’nin sözlerinde saklıdır. “.. sen demek sen biçimindeki evrenin bilincinde olmaktır. Ben demek ben biçimindeki evrenin bilincinde olmaktır. Sen ve ben yalnızca birer döner kapıyız.” (Shunryu Suzuki, 1992c, Sf:31) Bu yaratım aşamasındaki bireyin açık bir kapı gibi olduğu anlamına gelir. Birey bu aşamada içeri giren ve dışarı çıkan arasında izleyen görevini yüklenir. Çünkü Yol’un doğası gereği, ancak şimdi’ ye müdahale edebilmektedir. Yaratımdan öncesi ve sonrası bütüne ait olmaktan ötesi değildir. Suzuki’nin bu metinde sözünü ettiği yaratım, sanatçının dolaylı yada dolaysız, farkında olarak ya da olmayarak deneyimlediği süreçtir. Yaratımın başlangıcı sonu gibidir ve sonu da başlangıcı gibi. Bu durum yine aynı şekilde yaratım sürecinin de başsız ve son’suz olması anlamına gelir. Bu yolda giden yolcunun veya yaratım aşamasındaki bireyin o an olduğu yerden ötesi ve öncesi belirgin değildir. Bu nedenle yaratma anları da ancak durulan bu yerden beslenebilir.

4.3.3 Zen Deneyimi’ndeki “Bilinçsizlik” (Empty Mind Kavramı ile Sanatsal Yaratım İle İlişkilendirilmesi)

Zen Deneyimi’ne ait olan bu kavram; Batı Felsefesi’nin Boşluk ve Doluluk – Mekan ve Mekansızlık kavramları ile ilişkilendirilmeye çalışılsa bile aslında bunların hiçbiri ile net olarak açıklanamayan ve belki de tamamen sezgisel olarak “bedenin içindeki doğa” yı çağrıştıran ve bu çağrışımın yöntemini de ancak sezgi olarak öngören bir kavramdır.

Empty Mind kavramına en fazla yaklaşabilen Henry Poincare şöyle der ; “Mutlak mekanın sözünü eden bir kimse manası olmayan bir kelime kullanmıştır.” (Akman,2003, 52) Poincare’in sözünü ettiği mutlakiyetini yitirmiş mekan, ancak ve ancak bireysel olarak insanın kendi bedeninde anlaşılanabilir. Her insan için bedeni hem mekan ve hem de mekanın kaybedildiği boşluk anlamına gelir. Bu anlamda beden hem boşluğun ve hem de doluluğun evidir. Tıpkı yin ve yang’ın doğası gibi burada da zıt elemanlar bir bütündür. Boşluğun doluluğu ve doluluğun boşluğu. Mutlak gibi gözükken tek mekan insanın bedeni olduğuna göre , mekan da bireysel ve değişkendir. Her bedenin mekanı, o bedenin ve bireyin bireyselliği ile açıklanabilir. Mekanın mutlaklığını yitirmesi ise tam olarak açıklanamayacak olsa bile Empty Mind kavramına karşılık gelir gibidir. Burada insanın en temel mekanı var saydığı aklı , doğal olanın bedenin içerdiği boşluk ile yer değiştirmiş gibidir. Aklın doluluğunun yerini boşluk almıştır.

Günümüz insanının siber yaşantısına bakıldığında, dış uzaya aygıtlar yardımı ile dokunabilen, ancak bilme ediminin kendisini yapay aygıtlar vasıtası ile veya maddenin örtük bilinci ile elde eden, belki bilimsel anlamda çok gelişmiş , aynı oranda maddeyi ve getirdiklerini uygarlığının devamı adına koruma altına almaya çalışan bir güdük zihin yapısı ile karşılaşırız. Doğası gereği insan, sezmeye çalıştığı dış ve iç doğanın bir parçasıdır. İç ve dış doğayı sezmenin biricikliği ise , görsel işitsel yanılsamaların, kısacası maddi doğanın anlamını yitirmesi ile mümkün olabilir.

Yaratma edimi , sanatçının sezgilerini aktarmasının başlıca yolunun, onları maddi bir zeminde dile getirmek istemesinden kaynaklanır. Yaratımın, bu dünyanın bir gerçekliği olan maddeye yansması ise yaratımın görsel yada işitsel unsurunu doğurur. Ancak temelde yaratıcılık ve yaratım dürtüsü hiçbir şekilde maddeye

dayanmayan ve tamamen iç sestten oluşan sezgisel bir var olma talebidir. Doğanın belirsizliğinden beslenen belirsiz bir bütün olma halidir. Ya da bütünü belirsizliğinin dile getirilmesinden ibarettir. Tıpkı Empty Mind kavramında olduğu gibi burada da yaratımın ya da yaratma talebinin evi, insanın kendi bedeni ve beden bireysel doğasından kaynaklanan sezme biçimidir. Akıl ve aygıtları ne kadar boşaltılırsa yerini yaratıcılığın sezgisi alır. Yaratmak demek bilgiyi boşaltarak yerine en doğal olanı ve zaten var olanı koyarak sezgiden beslenmek demektir.

Joceline Morneau'ya ait olan "My heart beat" isimli çalışmada; sanatçının İç ve Dış kavramları arasındaki boşluğu nasıl doldurduğunun ve bu boşluğu doldururken nasıl ayrı bir boşluk yarattığının sezgisi vardır. Mekansız ve boş olan, her olasılığa ve her duruma açık olan, maddenin olanaksızlığından kurtulup olanaklıya dönüşebilir ve olanaklılık hali kendi insan varlığına ilişkin bir çözümlerdir.

Joceline Morneau/TMy Heart Beat

(Ek-7)

5. Zen Deneyimi, Kuantum Teorisi ve Sanatsal Yaratım Kavramı Arasındaki İlişkilerin Toplu Değerlendirilmesi

İnsan varlığının bilme edimi akıyla sınırlıdır. İnsan akıl edebildiği ölçüde bilebilen varlıktır. Bu nedenle, varlığın genelini kapsayan evrenin ve bireysel olarak kişinin evreninin (macro ve micro evren), akıl yolu ile bilinebilmesi ancak sınırlı verilerle mümkündür. Buna karşın insan, sezgi edimine de sahip olmaktadır ve

sezgiselliği ile doğayı keşfedendir. İnsanın sezme edimi ruhu ile gerçekleşir. Akli ile kavrayamadığı , hayat' a dair olanın bütünü, ancak ruhu ile sezebilir. Zen disiplini'ne sezgi açısından yaklaşacak olursak, Zen'de sözü edilen doğanın bütününe ancak sezgisel olan ile ulaşılabileceği sonucuna varırız. İnsanın gerçek doğası, yine sadece insana ait olan ve daima isimlendirme ve kategorize etme derdinde olan aklın ve aklın araçlarının, yani -düşünüyor olma- durumunun durdurulması ile ortaya çıkar. Hayat'ın veya doğa'nın sezgi ile kavranması yaratıcılığın ana nedenidir. Tek başına sezme edimi, insanın doğa gibi davranması anlamına gelir ki bu da yaratması ve yarattığının bir süreç dahilinde başka bir şey' e evrilmesi demektir. İnsanın bu dünyadaki varlığı , bilgiden çok (bilgi ancak ve ancak adlandırma ve sınıflandırma için gerekli olan araçtır) sezgisinden beslenir. Yaratım süreci de en doğal olanın yani "sezgi"sinin sonuçlarından biridir.

Yaratım aşamasındaki kişinin-sanatçının-, başlangıçta ereksel bir amaca yönelik olarak çıktığı yol, değişkenlikler ve dolayısı ile bunlardan kaynaklanan sezgiler üzerine kuruludur. Başlangıçtaki ereksel düzenin yerini alan patikalar, yaratım sürecinin sonunda ortaya çıkan varlığı –sanat eserini-doğrudan etkiler. Önceden öngörülemeyenin –metafizik olanın- sezilmesi, an içinde var olan ve değişebilir olan pek çok şimdi anlamına gelir ki, bu da pek çok şimdi de var olabilen, pek çok değişime sahip varlık' a gönderme yapar. Bu nedenle hem yaratım aşaması ve hem de ortaya çıkan varlık, kısa anlardan oluşan sezgilerin bütünüdür ve bir değil pek çok gerçekliğin ürünüdür.

John Cage'in Marcel Duchamp'ın anısına sekiz adet pleksiglas kullanarak yaptığı (**Not Wanting To Say Anything About Marcel, II-1969**) isimli işi, sanatçının çok katmanlı bir gerçekliğe dair sezgisinin ürünüdür. Akıl dışında kalmış olana göz atmamızı sağlar. John Cage, Marcel'e ait çok fazla değişken gerçekliği izleyicinin sezgisine bırakarak, aklın araçlarından biri olan dili de nımsızlaştırır.

(Not Wanting To Say Anything About Marcel, II-1969)
(Ek-8)

Sezgi kavramı, içten gelen, kolektif bilinçten ve bilinçdışından beslenendir aynı zamanda. Bir yüzü içeriye dönük ve bir yüzü dışarıda olan, hem bedensel, hem ruhsal, kısacası, insanın ve onun bu dünyadan' lığının birlikteliğidir. Bu yaratım aşamasındaki kişinin dünya'dalığının farkında olması ve onu sezerek iç evreninde başka bir duruma dönüştürmesi anlamına gelir. Yaratıcılığın biricikliği ise sadece bu birliktelikten beslenir.

Zen disiplindeki iç ve dış doğanın bütün olması, aklın devre dışı bırakılarak sadece "olanın" kavranması da "bir" olma durumundan beslenendir. Doğanın kendisi olabilmek, doğaya uyumlu ve doğa gibi davranabilmek. Jean Dubuffet'in "Smiling Face " inde görülen ilkel güdü ve Jung'un "gölge" sinin buyurduğu doğadır sezgi. 'iç' tekinin, 'dış' a özgürce aktarımı ve dolaysız olarak kavrayabilmenin yoludur.

Jean Dubuffet "Smiling Face"

(Ek-9)

İç ve dış doğanın sezildiği yaratım süreci, Kuantum doğasının belirsizliği ve tanımlanamazlığı ile aynıdır. Yaratım sıçramasındaki kişi, anlamsız gibi görünen bir asimetri ve netsizlik hali ile yüzleşir. İçeriden bakılınca görülen bulanık doğa ve içeride olanın adlandırılmayışı sürecin bilinemezliğidir.

Döngü, yaratım aşamasındaki bilinç için, gelenekten sıyrılmak, deneyimlemek ve alışkanlıklardan kurtulmak demektir. Tüm bunlardan sıyrılmış bilincin sezebilmesi demektir. Yaratım aşamasındaki bilinç uyanış ve siliniş arasındaki süreçte, dışarıdaki nesnel yanılsamaların fark edilmesi ile ulaşılır. Nesnel dünyanın dışında olan çoklu gerçekliğin sezilmesi ile de aşama ya da döngü tamamlanır.

Sonuç olarak ; Zen Deneyimi, Kuantum Teorisi ve Sanatsal Yaratım arasındaki ilişki biçimleri, bütünsel bakıldığı takdirde sadece bireysel olarak sanatçının değil; tüm insanlığın doğaya "bakışını ya da dokunuşunu" kapsayan bir durum içerir.

6- Sonuç

Sanat, insanlığın kendi'ni ya da kendi içsel yolculuğunu anlatabilmek için başvurduğu en garip yollardan biridir. İnsan iç ve dış dünyasını kelimelerle ve nesnelere yeterince adlandıramadığının ayırımına vardığında (içinde bulunduğu doğadan ayrık olduğu fark ettiğinde), sanatın bir dil, duygu ve hal belirteci olduğunu da kavramış oldu.

Sanat; sanatçının üretim aşamasında (yol), yaşadığı, gördüğü, sezdiği 'olma' durumları'ndan yola çıkarak, sezgisel gerçekliğe dair olan öteki gerçekliği dile getirme çabasıdır.

İki yıllık tez sürecim içinde Zen Disiplini ve Kuantum Teorisi hakkında pek çok şey okudum ve birbirine uyması çok zor gözükken bu iki garip başlığın (Zen'in bireysel bir deneyim olması ve Kuantum Teorisi'nin ise tamamen bilimsel gerçeklikler dahilinde izlenmesi gerektiğinden) temelinde sanat ve sanatçının yaratım aşaması ile ne kadar iyi örtüştüklerinin ayırımına vardım.

Bu nedenle; Zen Disiplini ve Kuantum Teorisi'nin sanat ve yaratım aşaması ile birleşerek 'bütün' ü tamamladıkları noktaları aşağıda belirtmeyi gerekli görüyorum.

6.1 Zen ve Yaratma Durumu

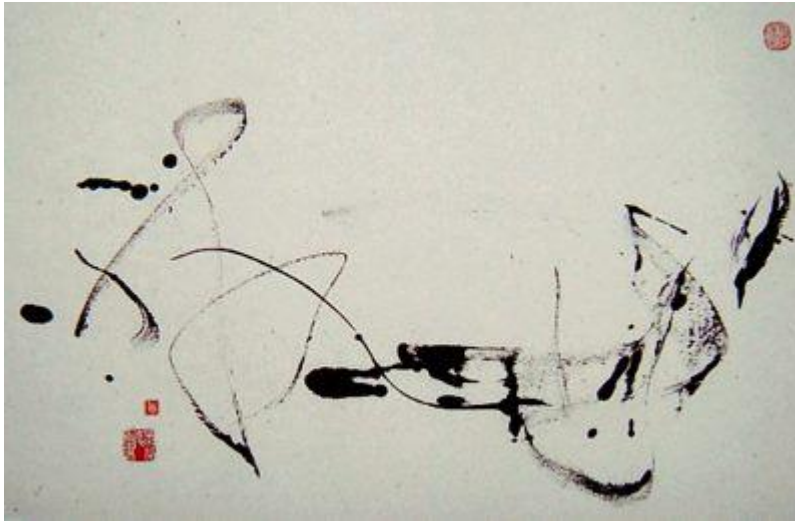
Zen, tüm beklentilerden (dünyada olmaya dair olan maddi ve manevi beklentilerden), bilinenlerden (doğayı anlamak için insan tarafından yaratılmış bilgi birikimleri ya da bilim) arınma sürecinin ve sürecin kendisinde (sonunda veya başında değil bir bütün olarak her anında) varlığa (1) yaklaşılacak 'an'ların tümüdür. Varlık, bu anların tümünde değişken özelliklerle ortaya çıkar. Sanatçı, söz konusu ortaya çıkma durumunun nesnel veya soyut içeriklerini kendi iç evreninde yeniden yorumlar. Yeniden yorumlama, içinde bulunulan sürecin asıl gerçekliği ile ne kadar ilişkili ise, ortaya çıkan 'iş' ya da 'sanat eseri' varlığa yaklaşmış olması bakımından o kadar evrensel hale gelir.

(1) Bu metinde sözü edilen 'Varlık' ; içinde her şey 'in olduğu ve zıttı olarak yine hiçbir şeyin bulunmadığı 'Bütün' dür. Her şeyin içindeki hiçbir şey, birbirine zıt iki enerjinin 'bütün' haline gelmesi durumudur. Kendi içinde 'bütün' olan bu iki zıt enerjinin birleştiği nokta 'yaratım' enerjisini ya da 'Chi' yi oluşturur. 'Chi' evrenin temelidir.

Sanat tarihi'nde, izleyiciye 'varlık' ı çağrıştıran çok az iş görülmesinin nedeni budur. Çünkü sanatçı yaratma dürtüsüne sahip olması nedeniyle 'ego' sunun farkında olan kişidir ve iç evreninde yorumlayıp, nesnelleştirdiği anlar (Zen'de sözü edilen yalın gerçeklik anları) nadir bulunan yorucu bir süreçtir. Sanatçı yarattığı eser ya da 'iş'inde ; 'egonun çok renkliliğini, görünür olma isteğini, kanıtlanma, onaylanma ya da başkaldırı ' dürtülerini yok edebildiği (bireysellikten kaçınarak kendini bütün içinde var edebildiği sürece) ve hiçbir açıklamaya gerek duymadan onu alımlayacak izleyiciye başka bir bakış açısı kazandırabildiği ölçüde evrenselliğe yaklaşmış demektir.

Çünkü sanatçının kendi ile yüzleştiği her bireysel durum, insanlık hallerini içerse de sanat ile ilişkili değildir. Sanat ile ilişkilendirilebilecek olan Varlık'ın kodları ise tıpkı boşluk'un kendi gibi , abartılı duygu halleri, akli gerekçeler, iniş çıkışlar, korkular ve karmaşa ve beden hallerini içeren sınır durumlardan muaftır. Çünkü Varlık, saf, sade, abartısız, savunma ya da kanıt ihtiyacı olmaksızın öylece olandır.

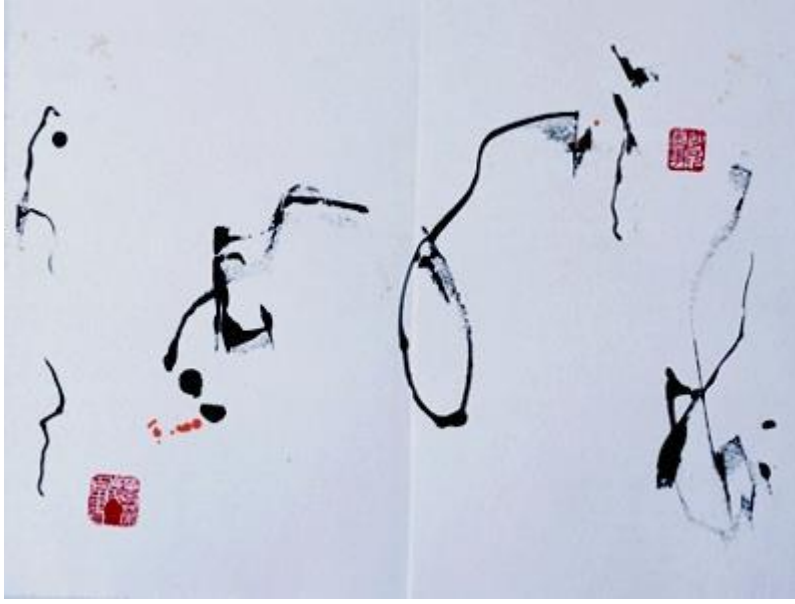
Sanatın Zen ile ilişkisi duru olanın, saf olanın sezilmesi ve görünür kılınmasıdır. Görünür kılınan şey çoğu kez form ile aktarılsa bile, temelde sezilen şey tüm insani durumlardan uzakta olan, boşluğa dair olandır. Bu ilişki biçimini Çin'li sanatçı Hsiau Jung Ching'in işleri üzerinden okumak mümkündür.

Hsiau Jung Ching 2012

Ek-10

Hsiau Jung Ching 'in fırça darbelerinde bu dünyadalık anlamına gelen renk, form ya da mekan hissi yoktur. Mürekkep ve kağıttan ibaret olan malzeme, temelde içte yakalanan 'an' a dair sezginin gücüne zıt olarak sade, basit ve mütevazidir. Malzemenin ve fırçadan öylece damlayan lekelerin sadeliği alımlayıcıya , sanatçının 'o an' 'orada' olabilme hallinin samimiyetini verir. Çünkü Zen boşluğunda abartılmış formlar, aşkın insanlık halleri ve tutkular yoktur. Sanatçı siyah mürekkep ve fırça kullanarak , beyaz kağıdın sade samimiyetinde saklı olan 'Boşluk' u belirgin hale getirmiştir. Boşluk'un belirginleşmesi , alımlayıcıya estetik hazzın dışında sezgisel olanı hissettirir.

Hsiau Jung Ching 2012

Ek-11

Bu iki çalışma Zen ve Sanat ilişkisi için iyi birer ipucudur. Zen, sanatçının aşkın ego, tutku ve görünür olma isteğini, zıttı olan tevazulu bir tavır ile karşılar. Yaratım aşamasında 'ne olduğunu' anlamanın yolu sadelik, akıllı bir akılsızlık ve sezgiden geçer.

Sadelik, akıllı bir akılsızlık ve sezgi ise Zen Yolu'nun tamamıdır.

Cebrail Ötgün'nün "Kaos Ganimetleri-2012 " serisi yine görünür olma isteği ve tevazu arasında kalmış olan sanatçının, sezgilerinden doğan karışıklık ve bakıp sezdiği yerde "ne olmakta olduğunu 'nu anlatmasına dair iyi bir örnektir. Sanatçı bu seride; 'an' lık bir bakışta yakalanan 'karmaşık an' ları tanımlamanın imkansızlığını ve bu imkansızlıktan doğan formsuzluğu anlatmaktadır.

Cebrail Ötgün-Kaos Ganimetleri-2012

Ek-12

Cebraail Ötgün –Kaos Ganimetleri -2012

Ek-13

6.2 Kuantum Bütünlük (Holizm) ve Yaratma Durumu

Kuantum teorisi'nin başlıca önermesi olan; görünür gerçeklik (makro evren) ve görünmeyen gerçeklik (mikro evren) arasındaki ayrım, yaratım aşamasındaki sanatçı için sezgisel bir durumdur. Temelde varsayılan olgu; sanatçının, görünen evrendeki karakteri olan bedenselliği, egosu, toplumsallığı , haz ve istekleri ile üretebildiğidir. Oysa sanatçının asıl üretim kaynağı, mikro evrenin belirsizliği, rastlantısallığı ve mekansızlığı üzerine kuruludur. Söz konusu belirsiz bütün (holistik) , Zen'de sözü edilen Varlık ve Boşluk durumu ile de açıklanabilir. Sanatçının dışarıdaki doğası yani bedensellik, ego, toplumsal karakter, haz ve istek duyan yanı, 'Bütünsel'lik durumuna itiraz halindedir. Çünkü dış doğanın şartları her türden rastlantıya kapalıdır.

'Bütünsel Olan'; rastlantılara, mekansızlığa ve belirsizliğe açık olma halini gerektirir. Bütünsel doğa 'açık' olandır. Bütünsel doğadan beslenen her yaratım alımlayıcıya; 'açık' olanı, bireysel olmayanı ve evrensel olanı aktarır. Sanat eserini holistik yani bütün kılan da, dış doğa ve iç doğanın sezgisel birlikteliğidir. Çünkü yaratım aşamasında olan kişi, belirsiz bir belirliliği, mekansız bir mekan hissini sezgileriyle bilendir.

Ressam Harun Antakyalı'nın otistik çocuklar ile resim çalışmaları yaptığı sürece ait olan aşağıdaki görsel, kuantum doğanın belirsiz, bütünsel ve rastgele yapısını anlatan en iyi örneklerden biridir. Bu iş sanatçının deyimi ile “Dürüstçe, Samimi, Katışksız, Kuralsız, Kanunsuz, İnsanca ve de çocukçadır.”. Çünkü kuantum doğanın özelliklerine en yakın olandan yani çocuk doğasından yola çıkılarak yapılmıştır.

Harun Antakyalı-2012

Ek-14

6.3 Kuantum Sıçraması ve Kuantum Vakum'undan beslenme

Bu bölümde öncelikle şunu belirtmeliyim ki her yaratım durumu bir kuantum sıçraması değildir. Sanatçı, 'İlk neden', 'Tanrı Parçacığı' veya 'Kuantum Vakumu' olarak adlandırabileceğimiz o bütünsel boşluğa, nadir anlarda ve nadir yaratım durumlarında sıçrar. Sanat tarihinde 'deha'nın ürünü' olarak adlandırılan eserlerin çıkma nedeni de bu az ve öz 'bir' olma –sıçrama halidir. Her şeyin her şeyde olduğu, anlam aramadan öylece varlığın hissedildiği ya da sanatçının varlığı hissettirdiği anlar, sıçrama anlarıdır.

Kuantum doğa, Aşağıda İpek Kurşuncu'ya ait olan "Playlist for the kitchen party" isimli görselde hissedildiği şekilde ikili bir durum taşır. Belirgin , nedensel ve net olana karşı , barındırdığı belirsizlik ve rastgelelik ile belirlenmemiş olanın doğası arasındaki zıtlıktır bu.

İpek Kurşuncu "Playlist for the kitchen party" ,2010

Ek-15

İpek Kurşuncu 2009

Ek-16

Makro ve mikro doğa arasındaki zıtlık ve bundan doğan uyum ancak her iki doğanın ‘tam’ lığı söz konusu olduğunda sezilebilir. Mikro ve Makro doğanın (belirgin ve planlanmış doğa ile belirsiz ve plansız doğa) bütün haline geldiği anlar, kuantum sıçramasının gerçekleştiği yaratım anlarıdır.

6.4 Yapılan Araştırmanın Işığında Varılan Sonuç

Bu tez, sanatçının Evren’i ne şekilde sezebileceği ve yaratım dürtüsüne neden olan ‘Evren’in Bütünlüğü’ üzerine yazılmıştır. Yaratım kavramına neden olan iki zıtlığı (varlığın dünyevi ve maddesel hali ile belirsizliği ve rastlantısallığı) Zen Disiplini ve Kuantum Teorisi başlıkları altında inceledim.

Bu iki başlık altında incelenen konular;

Zen Disiplini’ninin , ‘boşluktan doğan zıtlık ve görünür ile görünmez olan arasındaki uyum ya da varlık ve yokluğun birlikteliği ’ şeklinde açıklanabilecek evren algısının, günümüz Kuantum Paradigması’nda ele alınan evren tasavvuru (makro ve mikro doğa-atom altı evren ve atom üzeri evren) ile ;

- a) ‘Mutlak’ ın belirsizlik ve değişkenliğin içinde saklı olması
- b) ‘Bütün’ ün temelinde zıtlığın yattığı,
- c) Zıtlıklar arası uyumun ancak sezgi ile kavranabileceği ve ‘geleneksel anlamda bilginin bu kavramada yetersiz kalacağı’ ,
- d) Yaratım aşamasındaki sanatçının sezgileri vasıtası ile, alternatif gerçeklik olarak da adlandırılacak, evrenin tüm olasılıklarını içinde barındıran bir bütün’den beslendiği ,
- e) Varlık’ın kendi bütünü içerisinde ‘kesinlik’ e yer olmadığı, nesnelere, zamanın , mekanın ve durumların değişken olduğu, tüm bu şeylerin ‘an’lık periyodlar ve bilinçli bir bilinçsizlik ile kavranabileceği,
- f) Yukarıda sözü edilen tüm bulguların, sanatçıda ve içinde yaşadığımız çağın genelinde bulunan ‘ego’ dan, ‘ego’ya dair tüm yanılsamalardan’ ve bu yanılsamalardan kaynaklanan yaratım biçimlerinden muhaf tutulması gerektiği sonuçlarına vardım .

7. ‘Bir Süreç Olarak Sanatsal Yaratım’ın Zen Disiplini, Kuantum Teorisi ile İlişkilendirilmesi’ Konusunda Hazırladığım Tez Araştırması kapsamında hazırladığım “Schrödinger’in Huysuz Kedisi” İsimli Proje’ye İlişkin Açıklama

İlişikteki projeyi aynı zamanda tez konumun da içeriği olan, Zen Disiplini ve Kuantum Teorisi ile ilişkili kendi sürecim ve bu sürecin ben de yarattığı görsel-düşünsel algıdan hareketle hazırladım.

Proje’ye açıklık getirebilmek için öncelikle Schrödinger ve Kutudaki Kedi hakkında kısa bir bilgi vermek istiyorum.

Schrödinger, Birleşik Alan Teorisi ve Görelilik Kuramı üzerine çalışan Avusturya’lı bir fizikçidir. Dalga fonksiyonunun uzay ve zamana bağlı görelilik içerdiğini kanıtlayan Schrödinger Denklemi ve Kedi Teoremi ile ünlenmiştir. Schrödinger tarafından ortaya atılan Kedi Teoremi basitçe şöyledir; Kedi, deneyi yapan gözlemci tarafından bir çanağa zehirli yiyecek ve diğer çanağa normal yiyecek konulmuş tamamen kapalı bir kutu içine konulur. Gözlemci kediyi görmediği için kedi hakkında hiçbir şey bilmemektedir. Kedi kutudan sağ ya da ölü çıkabilir ya da üçüncü bir durum olarak hem sağ ve hem de ölü olarak çıkabilir. Bu paradoks, deneycinin elinde her zaman üç olasılık olduğunu anlatır.

a) Kedi sağdır

b) Kedi ölüdür

c) Kedi hem sağdır hem de ölüdür.

Schrödinger deneyi, metafizik anlamda yaşadığımız hayat ile ilişkilendirildiğinde oldukça çarpıcı bir deneydir. Hayat olasılıklar sunan bir gözlemci gibidir. Hangi durumu yaşamak istiyorsak onu deneylemeye karar verir ve yaşarız. Bu gözle bakıldığı zaman; olanaksız kavramının yerini bir olasılık olarak olabilecek olana bıraktığını görürüz. Dünya, içerisinde neyi var etmek istiyorsak ona imkan tanıyan açık uçlu bir sistemdir ve bu sistemde olanaksız’a yer yoktur. Olasılıkların tümü deneye açık şans öbekleri olarak karşımızda durur.

Her şeyden önce şuna inanıyorum ki; insan nesli olarak kolektif bilincimize işlenmiş mutlak bakış açımızdan sıyrılmamız gerekiyor. Olaylara ve onları oluşturan bağlantılara olasılık ve örüntülü sistem gözü ile baktığımız zaman, hayatın bir bütün olduğunu ve hepimizin bu bütünü oluşturduğunu görebiliriz.

6.1 Schrödinger'in Kedisi ve Zen İlişkisi

Schrödinger'in 'olasılık' kedisinin Zen Disiplini ile pek çok bağlantısı vardır. Kutuyu dünya ve kediyi de insan olarak düşünürsek, kutunun içinde geçen zaman yani hayat dediğimiz süreç, neyi deneylemek istiyorsak ona izin verir. Bu sürece Zen Disiplini'nde YOL denir. Yola çıkan kişi ya da kutudaki kedi, yolun üzerindeki her eyleminde özgürdür. Ya farkındalığı seçer ya da bu duruma gözünü kapar. Bu yaratım aşaması için de geçerli bir durumdur. Sanatçı ya da genel anlamda insan, bütün'ün içinde oynadığı rolü, yaratım sürecini ya da yolunu özgür iradesi ile seçer. Bu durum neden-sonuç ilişkisi ile düşünmeye alışmış bizler için oldukça garip bir durumdur. Oysa Zen'le birlikte gelen düşünce, dünyanın ya da doğanın 'olduğu gibi olan' olarak tam karşımızda durduğu, bütünü algılayabilmek için bakış açılarımızın değişmek zorunda olduğudur. İnsan doğadan –özellikle kendi doğasından – uzaklaştıkça bakış açısını yitirir. Bu yitirme durumu kişiyi kutudaymış gibi gözükten ancak 'oradalık ve buradalık' arasında gidip gelen karmaşık ve huysuz kedi haline getirir. Doğa'yı kediyi dışarıdan etkileyen gözlemci olarak düşünürsek, doğanın bu deneye katkısı tıpkı kutunun dışındaki gözlemci gibidir. İçeride ne olduğunu bilemez ve her zaman her durum için üç olasılık vardır.

Seçim kedi'ye aittir...

EKLER

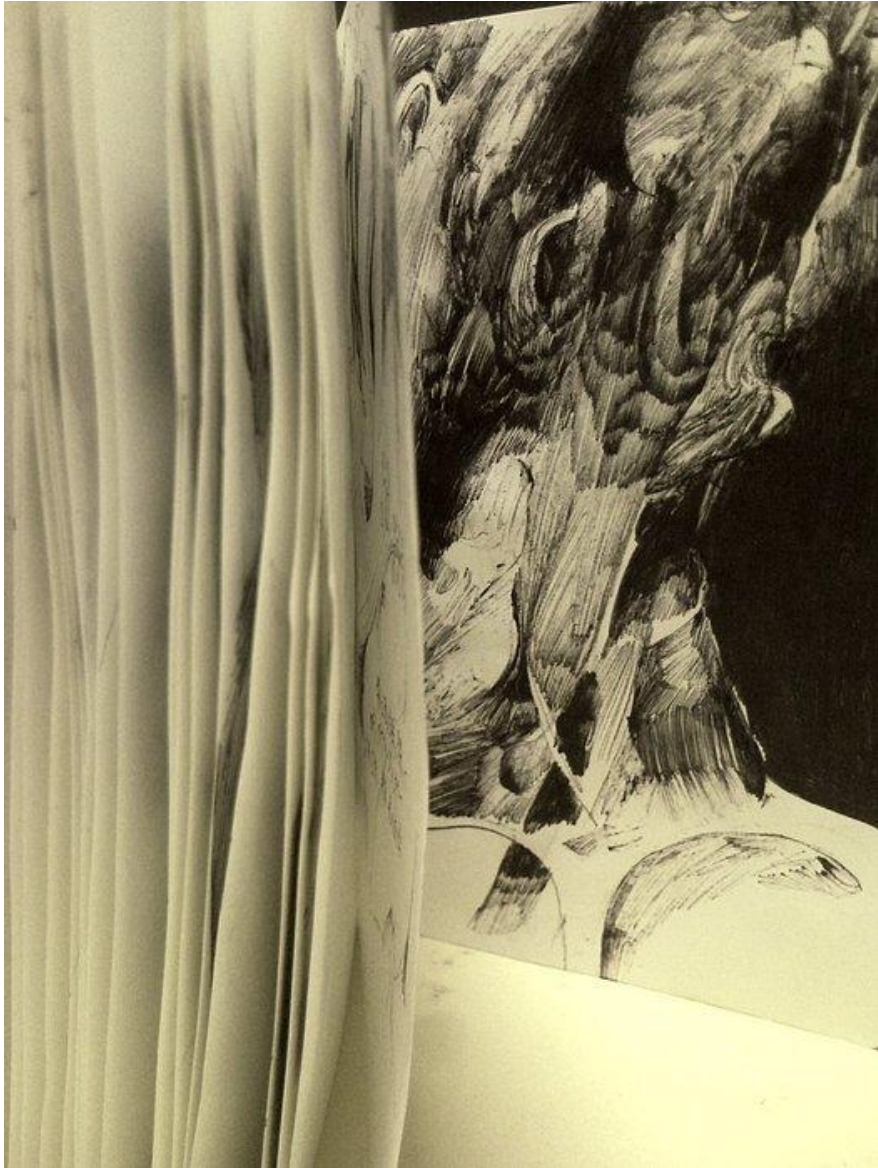
EK-1

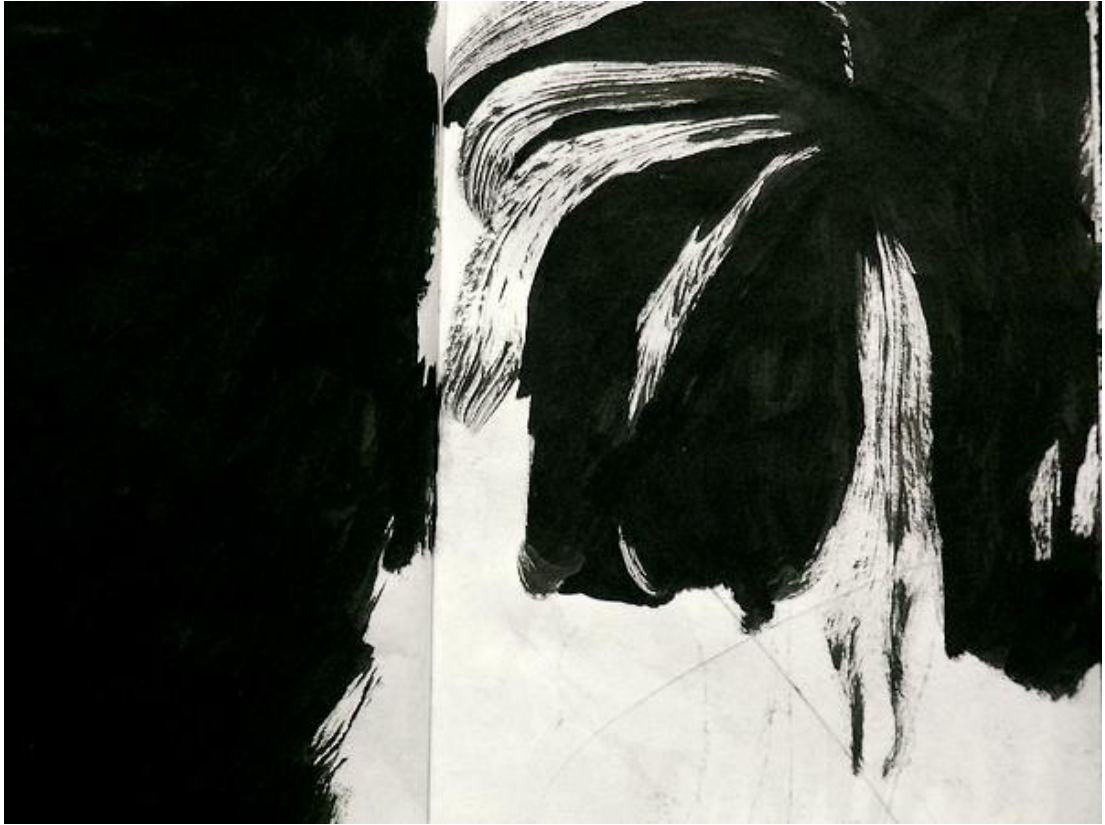
EK-2

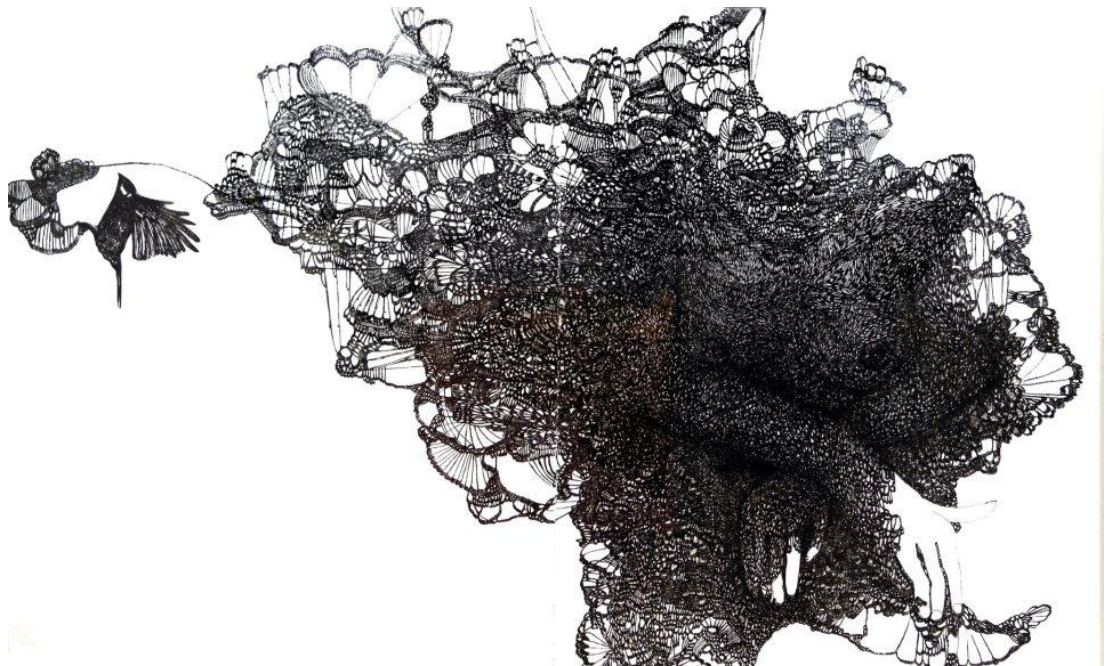
EK-3

EK-4

EK-5

EK-6

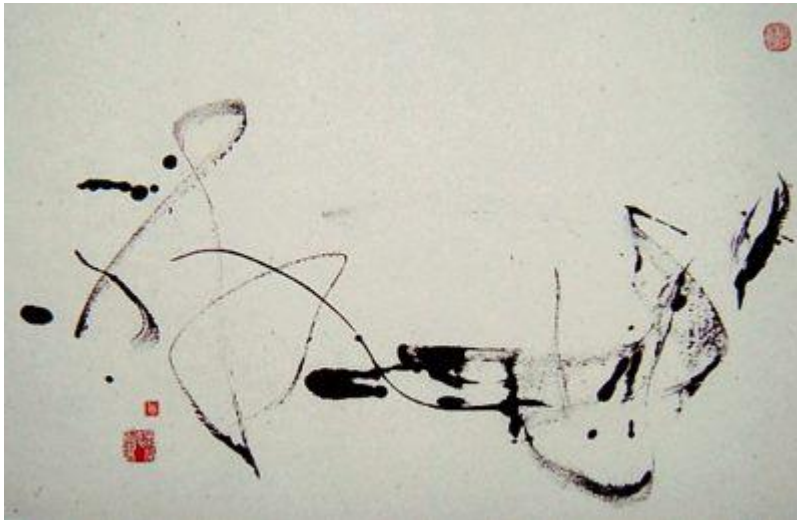
EK-7

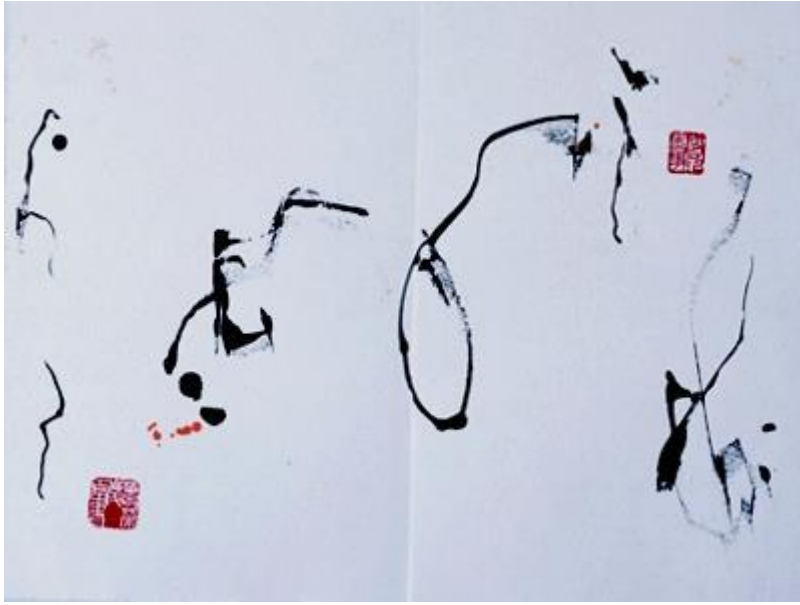
EK-8

EK-9

EK-10

EK-11

EK-12

EK-13

EK-14

EK-15

EK-16